СЕВІЛЬСЬКИЙ ЦИРУЛЬНИК, або МАРНА ОБЕРЕЖНІСТЬ

О батько, там померти я не міг!

Вольтер, "Заїра", дія 2

Переклад Є. Годипо-Годилевської та О. Пивоварової Вірші переклав О. Бургардт

СТРИМАНИЙ ЛИСТ ПРО ПРОВАЛ КРИТИКИ "СЕВІЛЬСЬКОГО ЦИРУЛЬНИКА"

Скромно одягнений автор з уклоном підносить читачеві свою п 'єсу.

Шановний пане,

Маю честь запропонувати до вашої уваги мій новий твір. Було б добре, якби він потрапив до вас в один з тих щасливих моментів, коли, вільний від зайвих клопотів, задоволений станом свого здоров'я, станом своїх справ, своєю коханою, своїм сніданком, своїм шлунком, ви могли б дозволити собі хвилинне задоволення та прочитати мого "Севільського цирульника", бо без усіх цих умов людина не здатна бути шанувальником розваг і поблажливим читачем.

Але якщо через якийсь прикрий випадок ваше здоров'я підірвано, ваші справи заплутані, ваша красуня порушила свої обітниці, ваш сніданок виявився несмачним, а травлення ваше розладналось — о, тоді облиште мого "Цирульника", зараз вам не до нього! Краще підрахуйте свої витрати, вивчіть справи свого супротивника, перечитайте зрадливу записку, яку ви знайшли у Рози, передивіться зразкові твори Тіссо про помірність, або поміркуйте про політику, економіку, дієту, філософію та мораль.

Якщо ж ваш стан такий, що вам неодмінно треба забутися, сядьте глибше у крісло, розгорніть буйонську енциклопедичну газету, що видається за дозволом та схваленням, та одну-дві години поспіть. Хіба легкий твір здатен розвіяти похмурі думки? Дійсно, що вам до того, як спритно цирульник Фігаро обдурив лікаря Бартоло, допомагаючи супернику відбити в нього кохану?

Не дуже тішать чужі веселощі, коли у самого на душі похмуро.

Хіба вас цікавить, що цей іспанець-цирульник, приїхавши до Парижа, випробував усі вибрики долі, а моїм дозвільним вигадкам приділяли стільки уваги тільки тому, що

Фігаро було заборонено займатися будь-яким ремеслом? Справи інших людей цікавлять тільки тоді, коли про свої власні справи нема потреби хвилюватися.

Отже, у вас все гаразд? Ви можете їсти за двох? Ви маєте доброго кухаря, чесну кохану і ніщо не турбує ваш спокій? О, тоді поговорімо, поговорімо! Прошу, приділіть належну увагу моєму "Цирульнику".

Я добре розумію, шановний пане, що вже минули ті часи, коли я, повсюди беручи з собою свій рукопис та нагадуючи спокусницю, яка часто відмовляє у тому, на що вона завжди палає бажанням погодитися, скупо читав свій твір лише обраним особам, а ті вважали за обов'язок платити мені за люб'язність пишномовною похвалою.

О, щасливі дні! Час, місце, слухачі — все сприяло мені, магія майстерного читання забезпечувала мені успіх, я пропускав слабкі місця та підкреслював сильні, а потім з гордовитою скромністю, з напівзаплющеними очима приймав похвалу і тішився торжеством, тим більше втішним, що три чверті його не діставались шахраю-актору.

Але якими жалюгідними здаються зараз всі ці хитрощі! Тепер, коли потрібне диво, щоб підкорити вас, коли один тільки жезл Мойсея міг би зробити що-небудь, в мене немає навіть тієї сили, яку мав ціпок Якова: нема більше ні фокусів, ні крутійства, ні кокетства, ні модуляції голосу, ні театральної ілюзії — нічого.

На ваш розсуд я віддаю свій твір таким, яким він є, без будь-яких прикрас.

Нехай вас, шановний пане, не дивує, що обираючи свій стиль, я враховую своє становище і не наслідую тих письменників, які дозволяють собі недбало звертатися до вас: читачу, друже читачу, дорогий читачу, прихильний або люб'язний читач, або ж дають вам інше фамільярне, я б навіть сказав, неблагопристойне ім'я, за допомогою якого ці необачні люди намагаються стати нарівні зі своїм суддею, хоча нічого, крім недоброзичливості, це в нього зазвичай не викликає. Ще не було на моїй пам'яті такого випадку, щоб чванство полонило когось — тільки скромність може допомогти автору добитися від гордого читача деякої поблажливості.

Ах, ще жодному письменнику не потрібно було такого поблажливого ставлення до себе, як мені!

Марно намагався б я приховувати це. Колись я вже був настільки необачним, що в різний час пропонував до вашої уваги, шановний пане, дві сумні п'єси, два, як відомо, жахливих твори, бо зараз всім вже відомо, що між трагедією та комедією не існує нічого середнього. Це вже загально відомо та вирішено, та всі, і діти і дорослі, говорять про це. Я сам у цьому настільки переконаний, що якби захотів вивести на сцену безутішну матір, скривджену дружину, безрозсудну сестру, сина, якого позбавили спадщини, і представити їх глядачеві у пристойному вигляді, я передусім вигадав би для них дивне королівство на якомусь архіпелазі або ж в якомусь іншому куточку світу, де б вони панували скільки їх душі завгодно. Тоді я вже був би цілком впевнений, що мені не тільки не докорятимуть у неправдоподібності інтриги, неймовірності

подій, ходульності характерів, перебільшені думок та занадто піднесеному стилі, а навпаки, саме це й гарантувало б мені успіх.

Зображувати людей середнього стану у стражданні та у нещасті? Ще чого! їх слід тільки висміювати! Кумедні піддані та нещасні королі — ось єдино існуючий та єдино можливий театр. Я зі свого боку зрозумів це — і край: більше я ні з ким не сваритимусь.

Отже, шановний пане, колись я був настільки необережним, що написав п'єси, які не належать до гарного жанру, — я щиро у цьому каюся.

Потім, через деякі обставини, я ризикнув виступити з нещасливими Мемуарами, та мої вороги визнали, що вони не відрізняються гарним стилем — за це мене жорстоко терзає совість.

Зараз я пропоную вам прекумедну комедію, яку дехто з законодавців думок не вважає твором гарного тону — від цього мені так прикро.

Мабуть, одного дня я насмілюсь образити ваш слух оперою, і люди, які колись були молодими, скажуть про неї, що в ній не відчувається впливу гарної французької музики, — я заздалегідь згораю від сорому.

Отже, припускаючись помилок та вибачаючись за них, я до самої смерті намагатимусь заслужити вашу поблажливість тією наївною простосердечністю, з якою я визнаватиму свої помилки і вибачатимусь.

Що ж до "Севільського цирульника", то я приймаю тут шанобливий тон не для того, щоб підкупити вас, а тому, що мене запевняли, нібито автору, хоча і втомленому, але з отриманою в театрі перемогою, залишається лише заслужити ваше, шановний пане, схвалення і бути облаяним у кількох газетах, щоб отримати всі літературні лаври. Таким чином, якщо ви забажаєте подарувати мені лавровий вінок вашою

прихильності, то слава мені забезпечена, бо в мене немає жодних сумнівів, що деякі панове журналісти не відмовлять мені у вінку своєї неприхильності.

Один з них, який з дозволу та схвалення влаштувався у Буйоні, вже зробив мені енциклопедичну честь, запевнивши своїх передплатників, що в моїй п'єсі нема ні плану, ні єдності, ні характерів, що вона анітрішечки не цікава і не кумедна.

Інший, ще більш простодушний, який втім немає ні дозволу, ні схвалення, немає навіть енциклопедії, просто переказує мою п'єсу власними словами та додає до лаврового вінка своєї критики наступну втішну похвалу моїй особі: "Репутація пана Бомарше сильно похитнулася. Порядні люди нарешті зрозуміли, що якщо в нього повисмикувати павине пір'я, то під ним залишиться огидний чорний ворон, нахабний та настирливий, як і всі ворони". Оскільки я дійсно мав нахабність написати комедію "Севільський цирульник", то, щоб повністю виправдати визначення, яке мені дали, я буду настільки настирливим, що дуже попрошу вас, шановний пане, судити мене самостійно, незалежно, не звертаючи уваги на критиків колишніх, теперішніх та майбутніх: ви ж знаєте, що газетярам часто-густо за штатом належить ворогувати з літераторами; я буду настільки настирливим, що відверто заявлю вам: якщо ви узялись за мою справу, то, хочете того чи ні, ви неодмінно маєте бути моїм суддею, бо ви — мій читач.

Ви добре розумієте, шановний пане, що якби ви, щоб не утруднювати себе, або щоб довести мені, що я невірно розмірковую, навідріз відмовилися мене прочитати, ви самі припустились би логічної помилки, негідної такої освіченої особи, як ви: не будучи моїм читачем, ви вже не могли б бути тією особою, до якої звернена моя скарга.

Дійсно, якби, незважаючи на те, що я певною мірою примусив вас, ви під час читання вирішили закинути мою книгу, це б, шановний пане, було рівносильне тому, що під час будь-якого іншого судового розгляду смерть винесла б вас із залу засідань, або будь-який інший нещасний

випадок вивів би вас із складу суддів. Ви можете запобігти суду наді мною тільки перетворившись на ніщо, ставши негативною величиною, перестави існувати для мене як читач.

Та й що вам за шкода від того, що я ставлю вас над собою?

Після щастя командувати людьми найвища честь — це судити їх, чи не так, шановний пане?

Отже, ми з вами умовились. Я не визнаю інших суддів, окрім вас, не відкидаючи і шановних глядачів, які судять лише у першій інстанції, а потім часто-густо переконуються, що їх вирок був скасований вашим судом.

Спочатку моя справа слухалася за їх присутності у театрі, і ці панове багато сміялися, так, що я почав уже вірити в те, що виграв процес. Аж ні: журналіст, що оселився у Буйоні, стверджує, що сміялись саме наді мною, але це, шановний пане, якщо висловлюватись мовою суддів, лише огидна прокурорська кляуза. Я мав на меті побавити глядачів, і якщо вони тішилися від душі, то я вважаю, що досяг її. І не має жодного значення, сміялися вони над п'єсою чи наді мною. Ось чому я продовжую вважати, що виграв процес.

Цей же журналіст стверджує, чи принаймні натякає, що у бажанні заручитися підтримкою деяких глядачів, я влаштовував для них читання у приватних будинках і цією особливою пошаною заздалегідь підкуповував їх. Але і це, шановний пане, є лише наклепом німецького журналіста. Цілком очевидно, що в мене було лише одне завдання: ознайомити їх з п'єсою. Я влаштовував щось на зразок нарад з приводу цієї справи. Якщо мої радники, висловивши свою думку, пізніше стали моїми суддями, то, як ви розумієте, шановний пане, я тут ні до чого: якщо вони відчували, що не байдужі до мого цирульника-андалузьця, вони б із делікатності мали ухилитися від цього.

Ах, якби вони продовжували залишатись хоча б трошки небайдужими до цього юного чужоземця! Тоді нам було б з ним легше винести тимчасову негоду. Але такі вже люди: ви користуєтеся успіхом — вас приймають з розпростертими обіймами, від вас не відходять, вами пишаються. Але бійтесь оступитися. Пам'ятайте, друзі мої: щонайменша невдача — і друзів у вас вже нема.

Саме це трапилося з нами наступного дня після того найнещасливішого вечора. Треба було бачити, як легкодухі друзі цирульника, побачивши мене, намагалися змішатися з юрбою, відверталися або ж тікали. Жінки, завжди такі сміливі, коли воно когось заохочують, тут натягували свої капюшони та зніяковіло опускали очі. Чоловіки поспішали відвідати один одного, покаятися у тому, що схвалювали мою п'єсу, і пояснити моєю клятою манерою читання те оманне задоволення, якого вони зазнавали. Це було тотальне відступництво, справжнє нещастя.

Одні, Бог їм судця, тільки-но помітивши, що я з'явився справа, відразу повертали свої лорнети наліво та вдавали, що не бачать мене. Інші, більш сміливі, переконавшись, що ніхто не дивиться на них, тягнули мене у кут і говорили:

— Як же це вам вдалося так нас обдурити? Адже, відверто кажучи, люб'язний друже, ваша п'єса це щось у найвищій мірі вульгарне.

— На жаль, панове, я дійсно читав цю вульгарність так само вульгарно, як і написав її, але якщо ви настільки ласкаві, що розмовляєте зі мною після провалу, хочу вам ось що порадити: аби і другий ваш вирок не був зганьблений, не допускайте нової постановки моєї п'єси на сцені. А що, як її зіграють так, як я її читав? А що, як ви знов дасте себе обдурити і розгніваєтеся на мене, бо остаточно заплутаєтеся в тому, коли мали рацію, а коли помилялися.

Мені не повірили. П'єсу мою знов зіграли, і цього разу я виявився пророком у своїй вітчизні. Бідолашний Фігаро, якого побили заздрісники як трутня і якого майже поховали у п'ятницю, вчинив не так, як Кандід: зібравши всю свою хоробрість, мій герой піднявся у неділю, і ні суворий піст, ні втома після сімнадцяти публічних виступів не відобразилися на його життєвій силі. Але хто зна, як довго ще це триватиме? Я не поручуся, що через п'ять-шість століть про нього ще пам'ятатимуть, — настільки наша нація непостійна та легковажна!

Драматичні твори, шановний пане, наче діти: вони були зачаті у мить насолоди, виношені та народженні у муках і рідко живуть достатньо часу, щоб встигнути віддячити батькам за їх турботу, — від них більше горя, аніж радості. Простежте за їх долею: тільки-но вони побачать світ, як їх негайно піддають цензурі під приводом виведення пухлини — через це багато з них залишилися недорозвиненими. Замість того, щоб обережно гратися з ними, жорстокий партер штовхає їх і валить з ніг. Дуже часто актор, гойдаючи колиску, калічить їх. Варто вам на мить втратити їх з виду, як — о, який жах! — роздерті, знівечені, покреслені виправленнями, вкриті зауваженнями, вони вже Бог зна, куди заблукали. Якщо ж їм і вдасться, уникнувши всіх цих нещасть, на коротку мить блиснути у всій своїй красі, то їх все ж таки спіткає найбільше нещастя: їх вбиває забуття. Вони вмирають та знов, занурившись у небуття, назавжди губляться у безлічі книг.

Якось я спитав одну людину, чим пояснити ці битви, цю жорстоку війну між партером та автором на першій виставі навіть тих п'єс, які надалі матимуть успіх у глядача. "Хіба ви не знаєте, — відповів він, — що Софокл та старий Діоніс померли від радості, коли їх нагородили за вірші у театрі. Ми дуже любимо наших авторів, і не можемо дозволити, щоб радісне хвилювання виявилося для них занадто сильним та відібрало їх у нас. Ось чому, бажаючи вберегти їх, ми докладаємо всіх зусиль, щоб їх торжество ніколи не було повним і щоб вони не могли померти від щастя".

Якими б не були причини такої суворості, плід мого дозвілля, юний невинний цирульник, якого так презирливо зустріли у перший день, але який за кілька днів після цього був далекий від думки скористатися своїм торжеством та помститися критикам, приклав тільки ще більше зусиль, щоб обеззброїти їх веселістю своєї вдачі.

Це, шановний пане, випадок винятковий і разючий в наш час дріб'язкових чвар, коли прораховано все, аж до сміху, коли щонайменша різниця у думках викликає одвічну ненависть, коли будь-який жарт перетворюється на війну, коли лайка, даючи відсіч лайці, сама отримує у відповідь лайку, негайно посилає у відповідь іншу, що затьмарює попередню, і породжує нову, а та, в свою чергу, плодить ще й ще і, таким чином, образи множаться нескінченно, викликаючи у найбільш уїдливого читача спочатку сміх, потім пересичення, згодом — відразу і врешті-решт обурення.

Що ж до мене, шановний пане, то, якщо це правда, що всі люди — брати (а це непогана думка!), я хотів би умовити наших братів-літераторів примиритися на тому, що до зарозумілого та різкого тону у суперечках удаватимуться лише наші брати-пасквілянти, які вправно вміють не залишатись у боргу, а до лайки — наші брати-сутяги, які втім теж справно вміють платити за рахунками.

Більше за все мені хотілося б умовити наших братів-журналістів відмовитися від того повчального тону, яким вони критикують аполлонових синів, викликаючи сміх у дурості всупереч розуму.

Розгорніть газету. Чи не здається вам, що ви бачите перед собою суворого вихователя, який замахується лінійкою або ж різкою на неуважних школярів і поводиться з ними наче з рабами за щонайменше ухилення від своїх обов'язків? До речі, про обов'язки, брати мої: література — це відпочинок від обов'язків, це приємне проведення часу.

Принаймні не сподівайтесь підкорити мій розум у цих іграх своїм вказівкам: він невиправний, і тільки-но обов'язковий урок закінчується, як він стає вкрай легковажним і пустотливим, та може тільки гратися.

Наче воланчик, який відскакує від ракетки, він злітає і знов опускається, тішачи мій погляд, злітає у повітря, перекидається, та врешті-решт повертається назад. Якщо якийсь спритний гравець виявить бажання взяти участь у грі і захоче перекидатися зі мною легким воланом моїх думок, я завжди щиро радію цьому; якщо він відбиває витончено та легко, я втягуюсь у гру, і починається захоплююча партія. Тоді ви можете бачити, як удари надсилаються, відбиваються, приймаються, повертаються, прискорюються, стають активнішими, ба, навіть, завзятішими, і вся гра ведеться з такою швидкістю і спритністю, яка здатна потішити глядача та надихнути акторів.

Саме такою, шановний пане, і має бути критика. Саме такою я завжди уявляв собі суперечку між вихованими людьми, які займаються літературою.

А зараз подивімося, чи зберіг у своїй критиці той бу-йонський журналіст цей люб'язний, а головне щирий тон, який я щойно відстоював.

"Ця п'єса — не то фарс, не то фарш", — заявив він.

Поговоримо про суть цієї заяви, адже невдалі назви, які кухар-іноземець дає французьким стравам, анітрішки не змінюють їх смаку: вони стають гіршими тільки після того, як пройдуть через його руки. То ж, розберімося у буйон-ському фарші.

"У п'єсі відсутній план", — заявляє журналіст.

Мабуть, мій план надто простий і саме тому вислизає з-під проникливих очей цього молодого критичного дарування?

Закоханий старий збирається назавтра одружитись зі своєю вихованкою. її юний шанувальник виявляється спритнішим, випереджає його і того ж дня одружується з нею під самим носом опікуна, в його ж будинку. Ось основа мого твору: на ній можна було б з легкістю побудувати як трагедію, так і комедію, драму, оперу тощо. Хіба не на цьому будується "Скупий" Мольєра? Хіба не на цьому збудований "Великий Митридат"? Жанр п'єси, як і будь-якої дії взагалі, залежить не стільки від ситуації, скільки від характерів, які надають їм руху.

Власне, я збирався зробити з цього плану лише смішну, легку п'єсу, щось на кшталт imbroglio. Моєю уявою володіла аж ніяк не серйозна п'єса, а весела комедія, бо за персонажа, що веде інтригу, мені знадобився не похмурий лиходій, а безтурботна людина, яка сміється і над успіхом і над провалом своїх починань. І тільки завдяки тому, що опікун в мене не такий дурний, як всі ті, кого зазвичай обдурюють на сцені, у п'єсі з'явилося багато рухів, а головне, довелося зробити більш яскравими інших дійових осіб.

Якби я замість того, щоб залишитись у межах комедійної простоти, забажав ускладнити, розвинути та роздути мій план на трагічний чи драматичний лад, то невже я упустив би можливості, які містить у собі той самий випадок, із якого я взяв для сцени все найменш видовищне?

Дійсно, тепер вже ні для кого не є таємницею, що в ту історичну мить, коли п'єса весело закінчується, суперечка між лікарем та Фігаро через сто екю починає набирати серйозних обертів уже, так би мовити, за опущеною завісою. Лайка перетворюється на бійку. Фігаро кидається на лікаря з кулаками, а лікар, відбиваючись, зриває з цирульника сітку, і всі, на превеликий подив, бачать, що на його бритій голові випалений шпатель. Прошу, шановний пане, слухайте мене уважно.

Побачивши це, лікар, хоч як би сильно він був побитий, захоплено вигукує: "Сину мій! Боже, синку! Мій милий сину!" Втім, Фігаро не чує цих слів. Він з подвійною силою б'є свого рідного батька. Це й насправді був він.

Фігаро, вся родина якого у давноминулі часи складалася лише з матері, є позашлюбним сином Бартоло. Лікар у молодості прижив цю дитину з якоюсь служницею; служниця через наслідки свого легкодумства втратила місце, і опинилась у вкрай скрутному становищі.

Але перед тим, як їх покинути, засмучений Бартоло, у той час помічник лікаря, розігрів свій шпатель і наклав тавро на потилицю сина, щоб впізнати його, якщо доля коли-небудь зведе їх. Мати й син протягом шести років стійко виносили незгоди, а потім якийсь нащадок Луки Горика, циганський ватажок, що кочував зі своїм табором Андалузією і якого мати Фігаро попросила розповісти про долю її сина, вкрав у неї дитину, залишивши натомість записку з наступним пророкуванням:

Кров матері своєї пролив він безсердечно, Злощасного батька він згодом убив, Поранив сам себе своїм вістрям І враз законним став і щасливим безмірно!

Змінивши, сам того не підозрюючи, своє суспільне становище, нещасний юнак, мимоволі, змінив і своє ім'я. У зрілий вік він вступив під ім'ям Фігаро; він не загинув. Його мати — це та сама Марселіна, яка вже встигла зістаритися і зараз веде господарку у лікаря. Втративши сина, вона знайшла собі розраду у цьому жахливому пророцтві. І ось зараз воно збувається.

Пустивши Марселіні кров з ноги, як це можна побачити у моїй п'єсі, або, точніше, як це в ній побачити не можна, Фігаро, тим самим справджує перший вірш:

Кров матері своєї пролив він безсердечно.

Коли, після закриття завіси, він, не розуміючи, що робить, б'є лікаря, він, таким чином, підтверджує правильність другої частини пророцтва:

Злощасного батька він згодом убив.

Потім настає найзворушлива мить: лікар, стара та Фігаро впізнають один одного: "Це ви! Це він! Це ти! Це я!" Яка ефектна сцена! Втім син, у розпачі від своєї простодушної гарячковості та запальності, заливається сльозами і, відповідно до третього вірша, хапається за бритву:

Але поранив сам себе своїм він вістрям.

Яка картина! Не підлягає сумніву, що якби я не пояснив, чи Фігаро збирається перерізати собі горло, чи лише тільки поголитися, у п'єси вийшла б неймовірно сильна кінцівка. На закінчення лікар одружується зі старою, і Фігаро, відповідно до останнього пророцтва,

...стає законним та щасливим.

Яка розв'язка! Для цього я мусив би написати шосту дію. Та яку шосту дію! Ще ніколи трагедія у французькому театрі... Але годі! Повернімося до п'єси у тому вигляді, в якому її зіграли та піддали критиці. Оскільки мені докоряють за те, що я зробив, то не розхвалюватимемо зараз те, що я міг би зробити.

"У п'єсі неправдоподібний сам розвиток подій", — зауважує все той же газетяр, що з дозволу та схвалення влаштувався у Буйоні.

Неправдоподібний? Що ж, коли нам нічого робити, з задоволенням розберемося й у цьому. Його вельможність граф Альмавіва, чиїм близьким другом я маю честь бути вже довгий час, являє собою молодого вельможу, вірніше, він колись був таким, бо вік та значні

посади перетворили його, як і мене, у людину доволі статечну. Отже, його вельможність був молодим іспанським ґрандом. Пристрасним та палким, як і всі закохані іспанці, — адже іспанці зовсім не такі холодні, як ми звикли думати. Вони лише ледачі.

У Мадриді він мигцем побачив якусь чарівну особу; незабаром після цього опікун відвіз її назад на батьківщину, а він тайкома поїхав за нею. Цілий тиждень прогулювався він під її вікнами у Севільї, намагаючись звернути на себе її увагу. Як ось одного ранку щасливий випадок привів туди цирульника Фігаро.

— Ах, випадок! — скаже мій критик. — А якби випадок не привів у той же день на те ж місце цирульника, що сталося б з п'єсою?

— Вона б почалась у якийсь інший час, брате мій.

— Це неможливо, у п'єсі чітко сказано, що опікун мав одружитися з вихованкою наступного дня.

— Тоді не було б і всієї п'єси, або якби і була, то це була б вже інша п'єса. Хіба подія стає неправдоподібною тільки тому, що вона могла відбутися інакше? Та ні, ви чіпляєтеся. Кардинал де Ретц розповідає: "Колись мені була потрібна одна людина. Насправді, моє бажання було нездійсненним: я хотів, щоб це був онук Генріха Великого, щоб в нього було довге біляве волосся, щоб він був вродливим, гарно складений, щоб він був зірвиголова, щоб він вмів користуватися мовою ринку і любив б ринки... І ось випадок зводить мене в Парижі з паном де Босфором, який втік із королівської в'язниці. Він виявився саме такою людиною, яка була мені потрібна". Так ось, хто, читаючи цю розповідь, заперечуватиме коад'ютору: "Ах, випадок! А якби ви не зустріли пана де Босфора? А якби те, а якби це?"

Отже, випадок привів туди ж цирульника Фігаро, базіку, який дряпає свої вірші, відважного співака, невтомного гітариста,

колишнього графського камердинера. Мешкаючи в Севільї, він з успіхом голив бороди, складав романси і влаштовував шлюби, з однаковою майстерністю володів і ланцетом хірурга, й аптекарським товкачиком, являв собою грозу для чоловіків та мазунчика для жінок, — тобто, він виявився саме такою людиною, яка нам була потрібна. А оскільки те, що зазвичай зветься пристрастю, є не що інше як бажання при прагненні до чогось запалитися від перешкод, то юний шанувальник, який зустрів би цю красуню в світському колі, мабуть, відчув лише миттєве захоплення, але закохався б саме у неї тому, що її тримають запертою, закохався б настільки, що був би готовий зробити все можливе і неможливе, аби тільки одружитися з нею.

Втім, шановний пане, розповідати вам у подробицях зміст моєї п'єси означало б виявити недовіру до вашої догадливості, означало б припустити, що ви не зумієте відразу впіймати задум автора, і в трохи заплутаному лабіринті втратите нитку інтриги. Будучи не настільки проникливим, як буйонська газета, яка з дозволу та схвалення невірно уявляє собі весь хід п'єси, ви, попри все, побачите, що "всі зусилля коханця спрямовані" не на те, щоб "просто передати листа": лист — це лише незначна подробиця у розвитку інтриги, а, звичайно, на те, щоб проникнути у фортецю, яку захищають пильність та недовірливість; головне ж — на те, щоб обдурити людину, яка весь час розгадує хитрощі супротивника і змушує його досить спритно викручуватися під загрозою з перших же кроків бути вибитим із сідла. А коли ви побачите, що вся привабливість моєї розв'язки полягає в тому, що опікун замкнув двері, а ключ віддав Базилю, щоб тільки він та нотаріус могли увійти та укласти його шлюбну угоду, то вас, звісно, здивує, що такий справедливий критик чи то навмисне зловживає терпінням читача, чи то, щиро помиляючись, пише, та ще й в Буйоні, такі речі: "Графу чомусь довелося разом з Фігаро улізти на балкон по драбині, хоча двері були ще не замкнені".

Нарешті,' коли ви побачите, що бідолашний опікун, якого обдурили незважаючи на всі вжиті заходи безпеки, був змушений підписати шлюбну угоду графа та дати згоду на те, чому він не зміг запобігти, то

дозвольте критику вирішувати, чи такий вже дурень опікун, якщо він не зміг розгадати інтриги, яку від нього ретельно приховували, коли й сам критик, від якого ніхто нічого не приховував, розгадав її не краще, аніж той опікун. Дійсно, якби критик зрозумів її, хіба міг би він не похвалити всі вдалі місця в п'єсі?

Те, що він не помітив, що вже в першій дії намічаються та весело розкриваються характери дійових осіб, ще можна йому вибачити.

Те, що він не помітив деякого комізму у великій сцені другої дії, де, незважаючи на недовіру та лють ревнивця, вихованка спромагається ввести його в оману щодо листа, якого їй передали у його присутності, та змусити його на колінах вибачатись за підозру, яку він виявив, це я теж можу зрозуміти.

Те, що він не сказав жодного слова про сцену здивування Базиля у третій дії, сцені, яка являє щось цілком нове для нашого театру і яка так потішала глядачів, це мене анітрошки не дивує.

Нехай він не помітив того скрутного становища, у яке автор добровільно поставив себе в останній дії, змусивши вихованку зізнатися опікунові в тому, що граф викрав ключ від жалюзі, а також того, як автор потім, не марнуючи багато слів, виплутується із цього становища і перетворює на жарт те нове занепокоєння, яке він вселив глядачам. Це не так вже й важливо.

Припустімо, що він просто випустив з уваги те, що у п'єсі, одній з найкумедніших, які будь-коли йшли на сцені, не можна знайти ані щонайменшої двомовності, ані жодного натяку, ні жодного слова, які могли б образити сором'язливість навіть відвідувачів маленьких лож. А це чогось та варте у наш час, коли лицемірна благопристойність зайшла майже настільки далеко, як і псування характерів. Вельми ймовірно, що він випустив це з уваги. Звісно, такому шановному критикові могло здаватися, що все це не варте уваги.

Але ж як він не міг не оцінити те, на що всі порядні люди не могли дивитися без сліз розчулення та радості? Я маю на увазі синівську ніжність цього доброго Фігаро, який ніяк не може забути свою матір! "То ти знаєш її опікуна?" — питає його граф у першій дії. "Як рідну матір", — відповідає Фігаро.

Скупий сказав би: "Як свої власні кишені". Франт відповів би: "Як самого себе". Честолюбець: "Як дорогу до Версаля". А буйонський журналіст: "Як свого видавця", — порівняння завжди з тієї галузі, яка нас найбільше цікавить. "Як рідну матір", — сказав люблячий і шанобливий син.

У іншому місці опікун йому каже: "Ах, ви такий чарівний!" І цей добрий, чесний хлопець замість того, щоб пожартувати та порівняти цю люб'язність з люб'язностями, які він чув від своїх коханих, знов думає про свою улюблену матір і на слова "Ви такий чарівний!" відповідає: "Так, пане, бува, раніше моя мати теж мені таке казала". А бу-йонська газета байдужа до таких штрихів! Тільки люди з цілком висохлим мозком та зачерствілим серцем можуть не бачити і не відчувати цього!

Я вже не кажу про безліч художніх тонкощів, які щедрою рукою розсипані в моєму творі. Так, наприклад, загально відомо, що в акторів зараз з'явилася нескінчена кількість амплуа: існують амплуа першої, другої та третьої коханки; амплуа першого, другого та третього лакеїв, амплуа простака, поважного пана, жебрака, селянина, листувальника, навіть вуличного бевзя. Але амплуа позіхальника, як відомо, ще не встановлено. Що ж зробив автор, щоб навчити артиста, який ще не розвинув у собі вміння роззявляти рота на сцені? Автор намагався зібрати для актора в одній фразі всі позіхальні звукосполучення: "тільки-но... сповістив він, що я захворів". Дійсно, ці звукосполучення викликали позіхання навіть у мерця, і самі заздрощі змусили б розціпити зуби!

А це чудове місце, де цирульнику дорікає опікун: "А що ви скажете тому нещасному, який весь час позіхає та спить стоячи? А тому, іншому, який чхає три години поспіль так, що здається ось-ось трісне? Що ви їм

скажете?" Наївний цирульник відповідає: "А, чорт! Тому, хто чхає, я скажу "Будьте здорові", а тому, хто позіхає — "Добрих снів". Відповідь дійсно настільки вдала, незлоблива і чарівна, що один з тих пихатих критиків, яким підготовлене місце в раю, не міг стримати вигук: "Чорт забирай! Автор, певно, цілий тиждень просидів над цією реплікою!".

А буйонський газетяр, замість того, щоб насолоджуватися цими численними красотами, користується типографською фарбою та папером, дозволом та схваленням, щоб оголосити, що мій твір нижчий за будь-яку критику! Нехай мені відітнуть голову, шановний пане, але мовчати я не стану!

Адже до чого він договорився: "Щоб цей самий цирульник не помер для театру, його знадобилося скалічити, перекроїти, переплавити, підрізати, стиснути до чотирьох дій та очистити від численних шпильок, каламбурів та гри слів, тобто від блазнювання"!

По тому, як він зараз рубає з плеча, відразу розумієш, що він ані слова не чув з того твору, який розбирає.

Хочу запевнити цього журналіста, а разом з ним і ту молоду людину, яка вигострює йому пір'я та стиль, що автор не тільки не очистив п'єсу від каламбурів, гри слів тощо, які зашкодили їй на першій виставі, але навіть ввів потім у дії, що залишились на сцені, все, що тільки можна було узяти із дії, яка залишилась у його портфелі; так розважливий тесля шукає серед тріcок, розкиданих у майстерні, все, що тільки може йому пригодитися, щоб заткнути та закрити у своїй праці щонайменші діри.

Хіба ми можемо нічого не відповісти на жорстокий докір, який він кидає молодій дівчинці, — докір у тому, що вона нібито "страждає всіма вадами погано вихованої дівчини"?

Втім, щоб ухилитися від відповідальності за таке звинувачення, він намагається сховатися за інших, нібито це не він сам докоряє, а вживає такий аморальний вираз: "Вважають, що юна особа..." і таке інше. Вважають!..

Що ж, на його думку, вона мала вчинити? Значить, наше чарівне дитя, замість того, щоб відповісти взаємністю чарівному юному шанувальнику, до того ж ще знатному, мала одружитися зі старим подагриком-лікарем? Гарну ж долю обрав він для неї! І тільки тому, що ви не поділяєте думки цього пана, у вас виявляються "всі вади погано вихованої дівчини"!

Можливо, у Франції завдяки справедливості та щирості своїх критиків буйонська газета і набуває собі друзів. Проте, треба відверто сказати, що по той бік Піренеїв вона матиме набагато менше друзів, а головне — що вона надто сувора до іспанських дам.

Хто зна, а ну як її вельможність графиня Альмавіва, зразок для жінок її кола, ангел у сімейному житті, хоча свого чоловіка вона вже розлюбила, одного дня згадає ті вільності, які з дозволу та схвалення говорять про неї в Буйоні?

Чи подумав необачливий журналіст бодай про те, що графиня, яка завдяки становищу свого чоловіка користується великим впливом у високих сферах, могла б виклопотати для нього матеріальну допомогу від іспанської газети, а можливо, навіть і право на видання іспанської газети, і що діяльність, яку він обрав, потребує від нього дбайливого ставлення до знатних дам. Будь хто зрозуміє, що це я задля нього стараюсь. Мені ж байдуже!

Але час вже облишити цього мого супротивника, хоча саме він стверджує, що я, нібито відчуваючи, що моя п'єса, розділена на п'ять дій, не зможе втриматись на сцені, скоротив її до чотирьох, щоб заохотити глядачів. А якби і так? Хіба не краще у скрутну мить

пожертвувати п'ятою частиною свого майна, ніж дозволити його повністю розграбувати?

Але не припускайтеся, любий читачу (тобто, я хотів сказати, — шановний пане), не припускайтеся, будь ласка, досить поширеної помилки, це б істотно вплинуло на правильність ваших думок.

Вам тільки здається, що моя п'єса складається з чотирьох дій, насправді ж дій у неї дійсно п'ять: перша, друга, третя, четверта та п'ята, як звичайно.

Щоправда, у день бою, бачачи, що вороги шаленіють, партер вирує, бушує та тихо ремствує, наче морські вали, і, дуже добре знаючи, що цей неясний гул, передвісник шторму, спричинив уже не одну аварію корабля, я дійшов до висновку, що багато п'єс, які теж складались з п'яти дій (як і моя), до того ж чудово створені (як і моя), не пішли б повністю під три чорти (як пішла б і моя), якби автори прийняли сміливе рішення, як це зробив я.

Переконавшись, що бог заздрісників розгніваний, я твердо сказав акторам:

"О діти, тут потрібна жертва!"

Тоді, зробивши поступку дияволу та розірвавши рукопис, я вигукнув:

"Бог тих, хто свистить, сякається, плює, кашляє та бешкетує, ти жадаєш крові? То ж пий мою четверту дію, і хай затихне твій гнів!"

І ви не повірите, за хвилину диявольський шум, від якого бліднули та ніяковіли актори, почав вщухати, спадати, його змінили оплески і дружнє "браво" вирвалось із партеру й, поширюючись, звелося до найвищих лавок райка.

Із всього вищесказаного, шановний пане, випливає, що в моїй п'єсі залишилося п'ять дій: перша, друга та третя — на сцені, четверта — у диявола, та п'ята там, де й перші три. Сам автор може поручитися, що від цієї четвертої дії, яку не показують, п'єса більше всього виграє саме тому, що її не показують.

Нехай люди злословлять, з мене досить того, що я висловив свою думку; з мене досить того, що, написавши п'ять дій, я таким чином виявив повагу до Аристотеля, Горація, Обіньяка, а також до сучасних письменників і заступився за честь правил у мистецтві.

Чорт з нею, з переробкою — моя колісниця і без п'ятого колеса котиться не гірше: публіка задоволена, я теж. Чому ж незадоволена буйонська газета? Чому? Та тому, що важко догодити людям, які за своїми професійними обов'язками повинні завжди визнавати кумедні речі недостатньо серйозними, а серйозні — недостатньо грайливими.

Тішу себе надією, шановний пане, що я розмірковую досить розумно, і ви задоволені моїм силогізмом.

Я залишаю поза увагою листи без підпису, які надходили і мені і акторам, та які зазвичай звуться анонімними. Судячи з їх різкого тону, кореспонденти, які не дуже розуміються на критиці, не до кінця осягають, що погана п'єса — це ще не поганий вчинок, що лайка, яка припустима щодо поганої людини, завжди недоречна щодо письменника. То ж перейдімо до інших.

Знавці вважали, що я припустився помилки, змусивши севільського жартівника критикувати в Севільї французькі звичаї, в той час як правдоподібність вимагала, щоб він закликав до іспанських традицій. Це так, але я й сам був такої думки, та для більшої правдоподібності збирався спочатку створити і поставити п'єсу іспанською мовою, але одна людина зі смаком у розмові зі мною відзначила, що тоді вона втратить для паризької публіки певну частину своєї веселості — саме

цей доказ і змусив мене написати її французькою. Таким чином, як бачите, я багато чим пожертвував заради веселощів, але так і не спромігся розвеселити буйонську газету.

Інший театрал, вибравши зручну нагоду, коли у фойє було багато людей, найсерйознішим тоном кинув мені, що моя п'єса нагадує "У всьому все одно не розібратись". "Нагадує, пане? Я стверджую, що моя п'єса і є — "У всьому все одно не розібратись".

— Як це?

— Адже у моїй п'єсі дотепер ще не розібрались.

Театрал замовчав, а всі навколо розсміялися, переважно тому, що людина, яка дорікала мені з приводу схожості п'єси з п'єсою "У всьому все одно не розібратись", сама рішуче ні в чому не розбиралася.

Через кілька днів (це вже серйозніше) у домі одної хворої жінки якийсь поважний пан весь у чорному з пишною зачіскою, спираючись на тростину з загнутою ручкою та ледь торкаючись зап'ястя дами, ввічливо висловлював свої сумніви з приводу справедливості моїх сатиричних зауважень щодо лікарів. "А чи є у вас, пане, друзі серед лікарів? Мені було б надзвичайно неприємно, якби мої витівки..."

— Не в цьому річ. Зараз розуміло, що ви мене не знаєте. Я людина безпристрасна. В цьому випадку я маю на увазі всю корпорацію загалом". З його слів дуже важко було здогадатись, хто б це міг бути. "Знаєте, пане, — заперечив я. — У жартах важливе не те, чи відповідають вони істині, а те, дотепні вони, чи ні". — "А якщо ми з цього боку поглянемо на вашу п'єсу, чи багато ви виграєте?" — "Браво, лікарю, — вигукнула дама. — Таке чудовисько! А ну як він і нас, жінок, очорнив. Укладемо проти нього єдиний союз".

При слові "лікар" я почав здогадуватися, що дама говорить зі своїм лікарем.

— Шановна пані та шановний пане, — скромно почав я. — Я дійсно щодо цього припустився деяких помилок, але я не надавав їм жодного значення, бо вони цілком нешкідливі.

Та й хто насмілився б піти проти цих двох могутніх корпорацій, влада яких поширюється на цілий всесвіт і які поділили між собою світ! На зло заздрісникам красуні будуть панувати до тих пір, доки існує насолода, а лікарі — доки існує страждання. Міцне здоров'я так само неодмінно приводить нас до любові, як хвороба віддає нас у владу медицини.

Втім, якщо зважити всі переваги обох сторін — хто зна, може мистецтво лікування певною мірою перевершить красу. Красуні часто-густо відсилають нас до лікарів, але ще частіше лікарі самі беруть нас під свій догляд і вже не відсилають до красунь.

Отже, коли жартуєш, не зайвим буде прийняти до уваги різницю у наслідках спричиненої образи: по-перше, красуні мстять тим, що кидають нас, а це є негативним злом, на відміну від лікарів, які мстять тим, що заволодівають нами, — а це вже позитивне зло.

По-друге, коли ми перебуваємо у руках лікарів, вони роблять з нами все, що забажають, а красуні, навіть писані красуні, роблять з нами тільки те, що можуть.

По-третє, що частіше ми бачимо красунь, тим менш необхідними стають вони для нас, тоді, як, звернувшись колись до лікарів, ми вже не можемо без них обійтися.

Врешті-решт, влада одних існує, мабуть, лише для того, щоб посилити владу інших, бо чим більше рум'яна молодість віддається любові, тим вірніше бліда старість потрапляє під владу медицини.

Що ж, шановна пані та шановний пане, оскільки ви уклали єдиний союз, значить я правильно вчинив, надавши свої виправдання відразу вам обом. Повірте, зазвичай я обожнюю красунь і побоююсь лікарів, та якщо я й кажу щось погане про красу, то тільки жартома, як і не без остраху посміююсь над медициною.

У вас, шановні панове, немає підстав сумніватися у моєї щирості: найзапекліші мої вороги були змушені визнати, що у запалі роздратування, коли моя досада на одну красуню з легкістю могла поширитися на всіх інших, я негайно зупинився на двадцять п'ятому куплеті і, раптом розкаявшись, приніс в двадцять шостому вибачення розгніваним красуням:

Красуні,

Хай не бентежать вас мої слова, Що не завжди любові ви вірні, Проте завжди вірні ви насолоді; Нехай не обурюють вас мої жарти: Бо той їх слабкості бичує, Хто з ними б їх ділить хотів!

Що ж до вас, пане лікарю, то відомо, що Мольєр... "Я у відчаї, — сказав він, підводячись, — що не можу більше насолоджуватися вашим освіченим товариством, але

людство не повинне страждати від моїх задоволень". їй-богу, я так і залишився з відкритим ротом, не закінчивши свою думку".

— Не знаю, чи пробачу вам, — зі сміхом мовила красуня, — але наш лікар вам не вибачає.

— Наш, пані? Моїм він ніколи не буде.

— От як? Чому це?

— Не знаю. Боюсь, як би він не став нижчим за своє звання, оскільки він не може бути вищим за ті жарти, які можна собі дозволити над його званням.

Цей лікар не для мене. Людина, досвідчена в своїй справі, яка через це щиро визнає, що вона недосконала, дотепна людина, яка готова посміятись разом зі мною над тими, хто вважає її непогрішною — ось мій лікар. Оточуючи мене своєю турботою, яку називають візитами, даючи мені поради, які називають рецептами, він гідно та без зайвої пишності виконує благородний обов'язок своєї освіченої та чутливої душі. Будучи людиною більш розумною, ніж його побратими, він враховує найбільшу кількість симптомів, а до цього і треба прагнути у мистецтві, настільки ж корисному, наскільки й неточному. Він бесідує зі мною, втішає мене, керує мною, а природа робить все інше. Ось чому він не тільки ніколи не ображається на жарти, але, навпаки, сам вдається до жартів у розмовах з педантами. Самозакоханому лікарю, який з поважним виглядом каже йому: "З вісімдесяти хворих на пневмонію, які цієї осені пройшли через мої руки, помер тільки один", мій лікар, посміхаючись, відповідає: "А я цієї зими лікував більше ста хворих. На жаль, мені вдалося врятувати лише одного". Такий він, мій милий лікар.

— Я його знаю.

— Дозвольте мені не міняти його на вашого. Я настільки довіряю педантам, коли хворію, наскільки виявляю увагу до недоторки, коли здоровий. Але ж, здається, я вчинив дурницю. Замість того, щоб читати вам моє розкаяння, адресоване прекрасній статі, мені слід було проспівати лікарю куплет про недоторку, — це ж цілком про нього написано.

Щоб тішити своє мистецтво, Шукаючи веселих тем, Люблю ескізи я писати — не портрети. Але ж хто здатен в них себе впізнати?

Розумна знаку не подасть; А та, що висловить образу — Так цим себе і викриє!

— До речі, щодо пісень, — мовила пані. — Як чемно з вашого боку було ставити п'єсу у французькому театрі, коли в мене ложа в італійському! Чому ви не зробили з неї комічної опери? Кажуть, спочатку ви прагнули саме цього. Ваша п'єса належить до такого жанру, що я неодмінно внесла б у неї музику!

— Не знаю, як би вона перенесла це. Мені здається, що мій первісний план був помилковим. З усіх доказів, які змусили мене змінити свій намір, я наведу вам, пані, тільки один, і він усе вам пояснить.

Наша драматична музика ще дуже схожа на музику пісенну, тому не можна очікувати від неї щирої захопленості та справжніх веселощів. Серйозно її можна почати застосовувати у театрі тільки тоді, коли в нас зрозуміють, що спів на сцені тільки замінює розмову, коли наші композитори наблизяться до природи, а головне, перестануть нав'язувати безглуздий закон, який вимагає від нас постійного повернення до першої частини арії після того, як вже проспівали другу. Хіба в драмі існують репризи та рондо? Це нестерпне топтання на одному місці вбиває будь-який інтерес та викриває нестерпну убогість думок.

Я завжди любив музику. Не зраджував їй, навіть не відривався на миттєві захоплення. Втім, коли я дивлюся п'єси, передусім ті п'єси, які мене цікавлять, то часто ловлю себе на тому, що знизую плечима і незадоволено шепочу: "Ах, музико, музико, до чого ці нескінчені повтори? Хіба ти й без того не достатньо повільна? Замість того, щоб ввести живу розповідь, ти повторюєш одне й те ж, замість того, щоб показати пристрасть, — чіпляєшся за слова! Поет намагається прискорити розв'язку, а ти її затягуєш! Навіщо домагатися більшої виразності та стислості мови, якщо нікому не потрібні переливи зводять нанівець всі її зусилля? Коли ти вже так безплідно плідна, то й

залишайся зі своїми піснями, нехай вони стануть єдиною твоєю їжею, доки ти не зрозумієш бурхливої та піднесеної мови пристрастей".

Дійсно, якщо декламування вже являє собою перевищення законів сценічної мови, то спів, який є перевищенням законів декламування, являє собою подвійне перевищення. Додайте до цього повторення фраз, і ви побачите, як це цікаво врешті-решт виходить. Докорінна вада все більше впадає в очі, інтерес тим часом слабшає, дія стає млявою; мені чогось бракує; я стаю менш уважним; мені нудно; якщо я намагатимуся вгадати, чого мені хотілося б, найчастіше виявляється, що я хочу, щоб спектакль скоріше закінчився.

Існує ще одне мистецтво імітації; взагалі, воно ще менш досконале, аніж музика, але у цьому випадку, мабуть, цей приклад може бути корисним. Лише через свою різноманітність піднесений танець вже є прикладом для співу.

Погляньте, як величний Вестріс або гордий Оберваль починають характерний танець. Він ще не танцює, але варто йому лише з'явитися вдалині, як його вільна невимушена манера поводитися вже змушує глядачів підняти голови. Він підкорює вас собі і водночас обіцяє насолоду та задоволення.

Він почав... Музикант двадцять разів повторює одні й ті самі фрази, одні й ті ж рухи, тоді як танцівник у своїх рухах різноманітний нескінченно.

Дивіться, як легко наближається він маленькими стрибками, як потім великими кроками задкує — своєю розважливою недбалістю він змушує нас забути, що це — складне мистецтво, тяжка майстерність. Ось він на одній нозі, майстерно тримаючи рівновагу, на кілька тактів завмирає у цій позі — як дивує він нас, як вражає своєю нерухомістю! Та раптом, немов шкодуючи за часом, який він змарнував на відпочинок,

миттю летить у глиб сцени і одразу ж повертається, роблячи настільки швидкі піруети, що око ледве встигає стежити за ними.

Музика може скільки завгодно починати спочатку, повторювати одне й те саме, топтатися на одному місці, проте він не повторюється! Показуючи чоловічу вроду свого гнучкого і могутнього тіла, він зображає сильні рухи своєї схвильованої душі: він кидає на вас своє пристрасне око, виразність якого посилюється тим, що він протягує вам свої ніжні обійми, а потім, немов йому набридло підкоряти вас, презирливо підводиться, враз ухиляється від уважного ока, що пильнує за ним, і тоді здається, що солодкий захват викликав надзвичайно палку пристрасть.

Бурхливий та бунтівливий, він висловлює настільки лютий і настільки правдивий гнів, що я мимоволі підводжусь з місця і насуплюю брови.

Та раптом його жест і погляд знов дихають спокоєм хтивості, він недбало літає по сцені, а в його витончених та м'яких рухах розливається така млість, що в залі можна почути стільки ж схвальних вигуків, скільки очей прикуто до його чарівного танцю.

Композитори, співайте так, як він танцює, і замість опер ви матимете мелодрами! Але тут я чую голос свого постійного критика (втім, не знаю, з Буйона він, чи ні), який мені каже: "Що хочете ви сказати цим нарисом? Я бачу неймовірний талант, а не танець взагалі. Для порівняння слід брати звичайні твори мистецтва, а не його вершини. Хіба в нас нема..." Але тут вже я перериваю його. "Що таке? Якщо я хочу описати скакуна і сформувати собі точне уявлення про цю благородну тварину, хіба я шукатиму стару шкапу, яка ледве тягне екіпаж або волочиться під викрики візника? Ні, я піду на кінний завод і виберу там гордого жеребця, сильного, з палаючими очима, який б'є копитом землю, такого щоб з його ніздрів вилітав вогонь, щоб він ставав на дибки від невтримних бажань, нетерпіння, або розсікав

наелектризоване ним повітря і щоб від його раптового іржання людина веселішала, а всі місцеві кобили здригалися. Саме такий мій танцівник.

Отже, коли я описую якесь мистецтво, я шукаю зразки у великих майстрів. Усі зусилля генію... Втім, я надто відійшов від моєї теми, то ж повернімося до "Севільського цирульника"... або, скоріше, шановний пане, не повертаймося. Для такої дрібниці досить і цього. А то я непомітно для себе припущуся помилки, у якій нас, французів, часто-густо справедливо звинувачують, що нібито про серйозні речі ми зазвичай пишемо короткі пісні, а про дрібниці складаємо великі твори.

З величезною повагою маю честь бути, шановний пане, вашим відданим та покірним слугою.

Автор

ДІЙОВІ ОСОБИ (Усі костюми акторів у старовинному іспанському стилі)

Граф Альмавіва, іспанський гранд. У першій дії — атласні куртка і штани; великий темний плащ (іспанське покривало); чорний капелюх із спущеними крисами і з кольоровою стрічкою. У другій дії — кавалерійська військова форма, вуса й ботфорти. У третій дії — костюм бакалавра, чуб підстрижений кружальцем, високий комір; куртка, штани, панчохи і плащ, як в абата. У четвертій дії — розкішний іспанський одяг з багатою опанчею і великий темний плащ.

Варто л о, лікар, Розінин опікун. Чорний короткий костюм, за-стібнутий на всі ґудзики; велика перука, брижі й рукави з вилогами; чорний поясок. Коли виходить з дому, на ньому довгий червоний плащ.

Р о з і н а, молода дівчина, шляхетного походження, вихованка Бартоло. Іспанський костюм.

Фігаро, цирульник у Севільї. На голові — сітка; білий капелюх з кольоровою стрічкою; на шиї недбало пов'язана шовкова косинка; атласні жилет і штани, оторочені сріблом, з ґудзиками й петлями; великий шовковий поясок; на ногах підв'язки з китицями; яскрава куртка з великими вилогами такого самого кольору, як і жилет; білі панчохи й сірі черевики.

Дон Базиль, органіст, Розінин учитель співів. Чорний капелюх зі спущеними крисами; підрясник і довгий плащ, без брижів і вилог.

Юнак, старий слуга в Бартоло.

Невсипущий, другий слуга, хлопець дурний і сонний. Обидва в галісійських костюмах: волосся заплетене в коси; жилет світло-жовтий; широкий шкіряний пояс з пряжкою; штани й куртка блакитні; рукави, з розрізами для рук на плечах, висять на спині.

Нотар.

А л ь к а д з довгою білою палицею.

Кілька альгуасилів і слуг зі смолоскипами.

Севілья. Перша дія відбувається на вулиці під Розініними вікнами; решта — в будинку лікаря Бартоло.

ДІЯ ПЕРША

На сцені — вулиця Севільї, всі жалюзі закриті.

СЦЕНА І

Граф (сам; на ньому великий темний плащ і капелюх зі спущеними крисами. Він ходить по сцені; раптом витягає годинника). Тепер не так пізно, як я думав. Ще далеко той час, коли вона звичайно підходить до вікна. Нічого, краще прийти раніше, ніж пропустити хвилину, і її не бачити. Коли б який-небудь царедворець міг подумати, що за сто верст від Мадрида я щоранку вистоюю години під вікнами жінки, з якою ніколи не говорив, він би згадав іспанця часів Ізабелли. Чому ні? Кожний прагне щастя. Для мене воно в Розіниному серці. Упадати за жінкою в Севільї, коли в Мадриді і при дворі всюди на вас чекає насолода, така легкодосяжна? Саме цього я уникаю. Мене стомили перемоги, що їх причина інтерес, умовності, гонор. Так приємно, коли тебе люблять за тебе самого! Якби цей одяг мені допоміг... До біса тих, хто заважає!

СЦЕНА II Фігаро, граф (схований).

Фігаро (на спині гітара на перев 'язі з широкої стрічки; весело наспівує, тримаючи папір й олівець у руці).

Променисте вино Сум розвіває; Наче сонце, воно Все осяває. Хто вина не шанує, Того туга бере: Свої дні він змарнує І, як дурень, помре.

Досі це йде не погано.

І, як дурень, помре.

Вино і розвага

В моїм серці живуть.

Е, ні, вони не тільки живуть, вони мирно царюють разом...

В моїм серці... цвітуть.

Чи можна сказати "цвітуть"? Е, Боже мій! Наші автори комічних опер не звертають на це уваги. Чого не варто говорити, те тепер співають. (Співає.)

Вино і розвага

В моїм серці живуть...

Я хочу закінчити чимось прекрасним, пишним, блискучим, що справляло б враження думки. (Стає на одне коліно й пише, співаючи.)

В моїм серці живуть. Снага і відвага У ньому цвітуть.

Фе! Це надто заяложене. Це не те... Мені потрібне протиставлення, антитеза:

Минається спрага У всіх...

Е, далебі, знайшов:

У всіх, що п'ють.

Чудесно, Фігаро!.. (Пише співаючи.)

Вино й розвага

В моїм серці живуть.

Минається спрага

У всіх, що п'ють, У всіх, що п'ють, У всіх, що п'ють.

Коли до цього буде ще акомпанемент, тоді ми побачимо, панове, чи я знаю, що говорю... (Помічає графа.) Я вже десь бачив цього абата. (Підіймається.)

Граф (убік). Ця людина мені знайома.

Ф і г а р о. Та, ні, це не абат! Цей гордовитий і шляхетний вигляд...

Граф. Ця кумедна постать...

Ф і г а р о. Я не помиляюся; це граф Альмавіва.

Граф. Мені здається, що це дурисвіт Фігаро.

Фігаро. Це таки він, ваша вельможносте.

Граф. Негіднику, коли ти скажеш ще слово...

Фігаро. Так, я вас пізнаю, ось такими милостями ви мене завжди шанували.

Граф. Я тебе не впізнаю. Ти тепер такий товстий і гладкий...

Фігаро. Що поробите, ваша вельможносте, це злидні.

Граф. Бідний хлопче! Але що ти робиш у Севільї? Адже я колись тебе рекомендував на посаду.

Фігаро. Я її дістав, ваша вельможносте, і моя вдячність...

Граф. Називай мене Ліндор. Хіба ти не бачиш мого маскараду? Я хочу, щоб мене не впізнали. Фігаро. Тоді я йду.

Граф. Ні, не йди. Я тут чекаю дечого, два чоловіки, що балакають, менш підозрілі, ніж один, що гуляє. Удаймо, ніби ми балакаємо. Отже, ця посада?

Фігаро. Міністр, зважаючи на вашу рекомендацію, призначив мене зараз же на аптекарського помічника.

Г р а ф. До військового шпиталю?

Фігаро. Ні, до кінського заводу в Андалузії.

Граф (сміється). Хороший початок.

Фігаро. Посада не була погана, тому що, завідуючи перев'язками й аптекарським крамом, я часто продавав людям добрі кінські ліки.

Граф. Що вбивали підданців короля?

Ф і г а р о. О, нема універсальних ліків. Проте часом вони допомагали галісійцям, каталонцям, овернцям.

Граф. Чому ж ти її кинув?

Фігаро. Кинув? Це вона мене кинула! Мене оббрехали перед начальством.

"Заздрість з кігтистими пальцями, з лицем блідим, як у мерця..."

Граф. О, змилуйся, змилуйся, друже! Хіба ти пишеш вірші? Хоч я бачив, як ти писав щось і співав з самого ранку.

Фігаро. Оце і є причина мого нещастя, ясновельможний пане. Коли міністрові доповіли, що я пишу вірші і до того ще, можу сказати, не

погані, надсилаю загадки до журналів, що мої мадригали ходять серед людей, коротко кажучи, що мої твори друкуються, він поставився до цього трагічно і звільнив мене через те, що ніби не можна поєднувати любов до літератури з працею на посаді.

Граф. Справедливе міркування! А ти йому не казав...

Фігаро. Я був дуже щасливий, що про мене забуто. Я вірю, що коли вельможа не робить нам лиха, то й це вже добре.

Г р а ф. Ти мені не все сказав. Я пригадую, що коли ти служив у мене, з тебе був великий негідник.

Фігаро. Е, Боже мій, ваша вельможносте! Завжди хочуть, щоб бідний не мав вад...

Граф. Ледар, нероба...

Фігаро. Щодо чеснот, яких вимагають від слуги, то чи ясновельможний знає багато панів, гідних бути лакеями?

Граф (сміється). Сказано непогано. Отже, ти приїхав до цього міста?

Фігаро. Ні, не зараз же.

Граф (зупиняє його). Хвилину... Мені здалося, що це була вона... Кажи, я слухаю тебе.

Фігаро. Вернувшись до Мадриду, я хотів знов випробувати мій літературний хист, і мені здалось, що театр...

Г р а ф. А, змилуйся!

Фігаро. (Під час цієї репліки граф уважно дивиться на жалюзі.) Справді, не знаю, чому я не мав великого успіху. Я наповнив партер найкращими працівниками — руки, як прачі; я заборонив рукавички, ціпки, усе, що дає глухі оплески; слово честі, перед виставою мені здавалось, що всі присутні в кав'ярні чудово ставляться до мене. Але інтриги...

Г р а ф. А, інтриги! Пан автор провалився.

Фігаро. Так, як і багато інших: чому ні? Мене обсвистали. Але якби я міг колись їх знову зібрати...

Граф. Нудьга помстилася б за тебе?

Ф і г а р о. А, чорт візьми! Який я злий на них!

Граф. Ти лаєшся? Знаєш, у суді можна двадцять чотири години лаяти своїх суддів і все-таки нічого не зробити.

Ф і гаро. А в театрі маєш на це двадцять чотири роки. Життя занадто коротке, щоб вилити таку злість.

Граф. Твій кумедний гнів мене смішить. Але ти не кажеш, що примусило тебе кинути Мадрид?

Фігаро. Мій добрий ангел, ясновельможний пане, тому що мені пощастило знайти свого колишнього хазяїна... Я побачив у Мадриді, що літературний світ — це світ вовків, завжди налаштованих один проти одного, і що, заслуживши зневагу через своє смішне озвіріння, усі ці комахи, москіти, комарі, критики, заздрісники, газетярі, книгарі, цензори і всі, хто в'їдається в шкуру нещасних літераторів, врешті-решт, розносять їх на клапті і висмоктують з них усі соки. Я кинув писати, набриднувши сам собі, відчуваючи відразу до інших, обтяжений боргами і не маючи зовсім грошей. Нарешті, я переконався, що прибуток від

бритви кращий за марні почесті від пера, і зважився виїхати з Мадрида. Забравши все своє майно з собою, я блукав як філософ по двох Кастиліях, Ла-Манші, Естра-мадурі, Сьєрра-Морені, Андалузії. В одному місті мене приймали добре, в іншому ув'язнювали, але ніщо не впливало на мене. Тут мене хвалили, там ганьбили; коли мені було добре, я допомагав іншим, коли погано, я це зносив терпеливо; я глузував з дурнів і ганьбив лихих; але увесь час сміявся з власних злиднів і голив усіх, кого треба було; врешті-решт ви бачите, що я в Севільї, готовий знову служити вам, ваша вельможносте, і виконувати всі ваші накази.

Граф. Хто тебе навчив так весело філософствувати?

Фігаро. Звичка до нещастя. Я сміюсь з усього, боячись, що доведеться плакати. Чому ви увесь час дивитесь у цей бік?

Граф. Тікаймо!

Фігаро. Чому?

Граф. Ходімо, нещасний! Ти мене занапастиш. (Ховаються.)

СЦЕНА III

Бартоло, Розіна.

На першому поверсі розкриваються жалюзі; Бартоло і Розіна з'являються біля вікна.

Р о з і н а. Як приємно дихати вільним повітрям!.. Ці жалюзі відкриваються так рідко...

Бартоло. Що за папірець ви тримаєте?

Розіна. Це куплети з "Марної обережності", що мені вчора дав учитель співів.

Бартоло. Що це таке "Марна обережність"?

Розіна. Це нова комедія.

Бартоло. Ще якась драма? Якась дурниця в новому жанрі.

Р о з і н а. Я нічого не знаю.

Бартоло. О, журнали й авторитети для нас з'ясують це. Варварський вік!..

Розіна. Ви завжди клянете наш бідний вік.

Бартоло. Пробачте на вільному слові; що він дав, щоб його хвалити? Всілякі нісенітниці свободу: думки, силу притягання, електрику, віротерпимість, щеплення від віспи, хіну, енциклопедію і міщанські драми.

Розіна. (Папірець падає з її рук на вулицю.) Ах, моя пісня! Поки я вас слухала, моя пісня впала. Біжіть, біжіть же, пане, моя пісня, вона пропаде!

Бартоло. До біса! Треба тримати міцніш. (Іде з балкона.)

Розіна (дивиться в кімнату і дає знак на вулицю). Ст... ст... (Граф з являється)... підійміть швидко і тікайте. (Граф біжить, підіймає папірець і повертається. Бартоло виходить з будинку й шукає.)

Бартоло. Де ж він? Я нічого не бачу.

Розіна. Біля балкона, під стіною.

Бартоло. Добре доручення ви мені дали! Чи не проходив тут хтось?

Р о з і н а. Я нікого не бачила.

Бартоло (сам до себе). А я мушу шукати!.. Бартоло, ви справжній дурень, мій друже: це повинно вас навчити ніколи не відкривати жалюзі на вулицю. (Повертається додому.)

Р о з і н а (на балконі). Виправдання тільки в моєму нещасті: самотня, замкнена, пригноблена огидним чоловіком; хіба ж це злочин, коли я хочу визволитися з неволі?

Бартоло (з'являється на балконі). Верніться, сеньйоро! Я винен, що ви загубили вашу пісню, але це більше не повториться, клянусь вам. (Замикає жалюзі на ключ.)

СЦЕНА IV Граф, Фігаро. Обережно входять.

Граф. Тепер, коли їх нема, розгляньмо цю пісню. В ній, напевно, є якась таємниця. Це записка.

Фігаро. Він питав, що таке "Марна обережність"?

Граф (швидко читає). "Ваша настирливість цікавить мене. Скоро мій опікун піде геть, заспівайте що-небудь байдужим тоном на мотив цих

куплетів, щоб я могла довідатися про ім'я, стан і наміри того, хто, здається, так зацікавився нещасною Розіною".

Фігаро (наслідуючи Розінин голос). "Моя пісня, моя пісня впала. Біжіть, біжіть же!" (Сміється.) Ха, ха, ха! О, ці жінки! Якщо хочете найпростодушнішу з них навчити викручуватися, замкніть її.

Граф. Моя дорога Розіно!

Фігаро. Ваша вельможносте, я тепер цілком розумію причину вашого маскараду; ви маєте намір позалицятися.

Граф. Отже, ти знаєш усе, але якщо ти проговоришся...

Фігаро. Я проговорюся? Щоб вас заспокоїти, я не казатиму пишномовних слів про честь і відданість. Ними і так зловживають щодня; скажу тільки: мій інтерес відповідає за мене; зважте все на цих терезах і...

Граф. Дуже добре. Знай же, що шість місяців тому я випадково зустрів у Прадо прекрасну молоду особу... Ти тількищо її бачив. Потім я марно шукав її по цілому Мадриду. Кілька днів тому я дізнався, що її звуть Розіна, вона шляхетного походження, сирота й одружена зі старим лікарем з цього міста на ім'я Бартоло.

Фігаро. Гарна пташка, слово честі! Важко дістати з гнізда. Але хто вам сказав, що вона лікарева дружина?

Граф. Усі.

Фігаро. Це він вигадав, приїхавши з Мадрида, щоб обдурити залицяльників і відігнати їх. Вона ще тільки його вихованка, але скоро...

Граф (швидко). Ніколи. Яка новина! А я вже зважився був на все, щоб висловити їй мій жаль; і раптом вона вільна! Не можна гаяти ані хвилини; вона мусить мене полюбити, і я врятую її від цього ганебного одруження. Отже, ти знаєш цього опікуна?

Ф і г а р о. Як свою матір.

Граф. Що це за людина?

Фігаро (живо). Це добрий опецьок, молодий дідок, хитрий, голений, підтоптаний, що стежить і винюхує, лається і бідкається водночас.

Граф, (нетерпляче). Е, я його бачив. Мене цікавить його вдача.

Фігаро. Брутальний, скупий, кохає свою вихованку, яка ненавидить його до смерті, і надзвичайно ревнивий.

Граф. Отже, його надії подобатися...

Фігаро. Жодних.

Граф. Тим краще! А чи він чесний?

Фігаро. Саме стільки, скільки треба, щоб не потрапити на шибеницю.

Граф. Ще краще! Покарати негідника і цим ощасливити себе...

Фігаро. Значить, досягти разом добра загального й особистого. Справді, це найбільша доброчесність, ваша вельможносте.

Граф. Ти кажеш, що боячись залицяльників, він зачиняє свої двері?

Фігаро. Так, для всіх. Якби він міг їх законопатити...

Граф. О, чорт! Тим гірше. А ти можеш пройти до нього?

Ф і г а р о. Чи я можу? По-перше, будинок, де я живу, належить лікареві, що мені його наймає gratis. Граф. Ага!

Фігаро. Так. А я в подяку обіцяю йому десять золотих пістолей на рік, також gratis.

Граф (нетерпляче). Ти його квартирант?

Фігаро. До того ще й цирульник, хірург, аптекар. В його домі не можуть обійтися без мене, чи то мова йде про бритву, ланцет, чи про щось інше.

Граф (обіймає його). Фігаро, друже мій, ти — мій ангел, мій визволитель, мій добрий геній!

Фігаро. Чорт візьми! Як інтерес скорочує віддаль між людьми! Ось що значить кохання.

Граф. Щасливий Фігаро! Ти побачиш мою Розіну! Побачиш її! Чи ти розумієш своє щастя?

Фігаро. Ось слова закоханого. Хіба це я її люблю? Якби на моєму місці могли бути ви!

Граф. Ах, якби можна було усунути всіх наглядачів!

Фігаро. Саме про це я й думаю.

Граф. Тільки на дванадцять годин.

Фігаро. Звертаючи увагу людей на їх особистий інтерес, не даєш їм шкодити іншим.

Граф. Безперечно. Отже?

Фігаро (замислившись). Я міркую, чи не знайдеться щось у моїй аптеці? Граф. Злочинцю!

Фігаро. Хіба я хочу їм шкоду вчинити? Вони всі потребують моїх послуг. Треба тільки відволікти на щось увагу їх усіх разом.

Граф. Але цей лікар може щось запідозрити.

Фігаро. Треба робити так швидко, щоб підозра не встигла з'явитись. У мене є ідея: полк королівського інфанта має прийти до цього міста.

Граф. Полковник — мій приятель.

Ф і г а р о. Це добре. Переодягніться військовим і з'явіться до лікаря з квитком на квартиру. Він мусить вас прийняти; а решта — моя справа.

Граф. Чудово!

Фігаро. Непогано було б також удати, ніби ви напідпитку.

Г р а ф. А це нащо?

Фігаро. І, користуючись з цього, поводитися з ним трохи вільніше. Граф. Навіщо?

Фігаро. Щоб він нічого не міг запідозрити і подумав, що ви швидше можете заснути, ніж інтригувати проти нього.

Граф. Дуже добре. Але чому сам ти не йдеш туди?

Фігаро. Я? Ми будемо щасливі, якщо він вас не пізнає, вас, кого він ніколи не бачив. Інакше як ви потім прийдете?

Г р а ф. Ти маєш рацію.

Фігаро. Справа в тому, що ви, напевно, не зможете виконати цю важку роль. Солдат... напідпитку...

Граф. Ти глузуєш з мене. (П'яним тоном.) Чи не тут, друже мій, будинок лікаря Бартоло?

Фігаро. Справді, непогано; тільки не так міцно тримайтеся на ногах. (Ще п 'янішим тоном.) Чи не тут будинок...

Граф. Пхе! Це занадто вульгарно.

Фігаро. Тим краще. У цьому й є насолода.

Граф. Двері відчиняються.

Фігаро. Це він. Ходімо геть, поки він пройде.

СЦЕНА V

Граф і Фігаро сховані, Вартоло.

Бартоло (виходить, кажучи). Я зараз повернуся. Не пускайте нікого. Як нерозумно було тоді вийти! Коли вона почала просити, я мусив

здогадатись... А Базиль все не йде! Він мав усе владнати, щоб я міг завтра таємно одружитися; і жодної звістки. Піду довідаюся, що могло його затримати.

СЦЕНА VI

Граф і Фігаро.

Граф. Що я чув? Завтра він таємно одружується з Ро-зіною!

Фігаро. Ваша вельможносте, що тяжча справа, то енергійніше треба братися за неї.

Г р а ф. А хто такий цей Базиль, що дбає про його одруження?

Фігаро. Гультіпака, що дає уроки музики його вихованці, захоплений своїм мистецтвом, шельма, злидар, що за гріш усе зробить; з ним легко буде впоратися, ваша вельможносте... (Дивлячись на жалюзі.) Ось вона, ось вона!

Граф. Хто?

Фігаро. За жалюзі вона, вона. Не дивіться, не дивіться ж!

Граф. Чому?

Фігаро. Хіба вона не написала вам: "Співайте байдужим тоном!" Тобто співайте, ніби тільки для того, щоб співати. О, це вона, вона!

Граф. Залишуся Ліндором, тому що вона зацікавилася мною, не знаючи, хто я такий; тим приємніша буде моя перемога. (Розгортає папірець, кинутий Розіною). Але що співати на цей мотив? Я не вмію складати віршів.

Фігаро. Усе, що вам спаде на думку, ваша вельможносте, буде доречним: закохані не вельми вимогливі... і візьміть мою гітару.

Граф. Що я робитиму з нею? Я граю так погано.

Фігаро. Хіба така людина, як ви, може чогось не знати? Рукою по струнах, бринь, бринь, бринь... У Севільї співати без гітари! Вас би швидко розпізнали, вистежили.

Фігаро відходить до стінки під балкон.

Граф співає, ходячи і акомпануючи собі на гітарі.

Хто я такий, ви хочете дізнатись. Я — незнайомець — палко вас кохав. Коли б за себе правду всю сказав, То годі, годі ласки сподіватись.

Фігаро (тихо). Дуже добре, чорт візьми! Більше сміливості, ваша вельможносте. Граф.

Але наказові скоритись мушу. Мене Ліндором звуть, і я — простак. Я не багатий шляхтич, а юнак, Який за вас віддав би радо душу.

Фігаро. Е, чорт візьми! Навіть я не зробив би краще. Граф.

Щоранку тут я про своє кохання Співатиму... Я б тут і скам'янів, Аби мені ваш ясний зір зорів, Аби ви слухали моє зізнання.

Фігаро. Слово честі, за це... (Підходить і цілує графів одяг.)

Граф. Фігаро?

Фігаро. Ваша вельможносте? Граф. Як ти думаєш, чи мене чули? Р о з і н а (у будинку співає).

О, цей Ліндор — то справжній чарівник, Його кохала б щиро я повік.

(Чути, як вікно зачиняється.)

Фігаро. Як ви тепер гадаєте, чи вас чули? Граф. Вона зачинила вікно. Очевидно, хтось зайшов до неї.

Ф і г а р о. О, бідолашна дівчина! Як вона тремтіла співаючи! Вона закохана, ваша вельможносте.

Граф. Вона скористалася з того, що радила мені... "О, цей Ліндор — то справжній чарівник". Яка краса! Скільки розуму!

Фігаро. Скільки хитрощів! Скільки любові!

Граф. Як ти думаєш, чи буде вона моєю?

Фігаро. Вона пройде крізь ці жалюзі, тільки щоб це сталося.

Граф. Отже, кінець. Я належу моїй Розіні... на все життя.

Фігаро. Ви забуваєте, ваша вельможносте, що вона вже вас не чує.

Граф. Пане Фігаро, я можу вам сказати тільки одне: вона буде моєю дружиною. Якщо ви хочете допомогти мені і заховаєте моє ім'я... ти мене розумієш, ти мене знаєш...

Фігаро. Згода. Ну, Фігаро, іди назустріч долі, сину мій!

Граф. Ходімо геть, щоб нас не запідозрили.

Фігаро (швидко). Отже, я йду туди, де своєю майстерністю, мов чарами, маю приспати пильність, пробудити любов, знищити ревнощі,

пустити в діло інтригу й усунути всі перешкоди. Ви, ваша вельможносте, йдіть до мене, беріть військовий одяг, квиток на квартиру і гаманець із золотом.

Граф. Навіщо золото?

Фігаро (швидко). Золото, Боже мій! Золото — це нерв кожної інтриги.

Граф. Не хвилюйся, Фігаро, я візьму багато. Фігаро (виходить). Ми скоро побачимося. Граф. Фігаро? Фігаро. Що таке? Г р а ф. А твоя гітара?

Фігаро (повертається). Забути гітару! Чи я збожеволів? (Іде.)

Г р а ф. А де ж ти живеш, вітрогоне?

Фігаро (повертається). А справді, я з глузду з'їхав. Моя цирульня — за чотири кроки звідси, блакитний будинок з олов'яними рамами, над дверима три мисочки, на руці око. "Соїшііо тапияие. Фігаро". (Зникає.)

ДІЯ ДРУГА Розінина кімната. У глибині вікно з жалюзі. СЦЕНА І

Р о з і н а (сама тримає свічник. Бере зі столу папір і починає писати). Марселіна хвора. Усі зайняті — і ніхто не бачить, що я пишу. Здається, ці стіни мають очі й вуха, а в мого Аргуса є злий дух, що йому сповіщає про все; я не можу ані сказати слова, ані ступити, щоб він одразу ж не здогадався... Ах, Ліндоре! (Запечатує листа.) Запечатаю листа, хоч не знаю, коли й як зможу йому передати. Через жалюзі я бачила, як він довго розмовляв з цирульником Фігаро. Ця добра людина часом співчувала мені. Коли б я могла хвилинку поговорити з ним!

СЦЕНА ІІ

Розіна, Фігаро.

Р о з і н а (здивовано). Ох, пане Фігаро! Як я рада вас бачити.

Фігаро. Ваше здоров'я, пані?

Розіна. Не дуже добре, пане Фігаро. Нудьга мене вбиває.

Фігаро. Цілком вірю. Від цього повнішають тільки дурні.

Розіна. З ким це ви так жваво розмовляли там, внизу? Я не чула, але...

Ф і г а р о. Це молодий бакалавр, мій родич: надзвичайно розумний чоловік, з тонкими почуттями, талановитий, дуже гарний. Перед ним велике майбутнє.

Розіна. О, добре, добре. Як його ім'я?

Фігаро. Ліндор. Він не має нічого, але якби він не виїхав так раптово з Мадрида, він міг би там знайти добре місце.

Розіна (необачно). Він його знайде, пане Фігаро, знайде. Молодий чоловік, такий, як ви описуєте, не залишиться невідомим.

Фігаро (вбік). Дуже добре. (Голосно.) Але він має велику ваду, що заважатиме йому робити кар'єру.

Розіна. Ваду, пане Фігаро? Ваду? Чи ви в цьому впевнені?

Фігаро. Він закоханий.

Розіна. Закоханий! І ви називаєте це вадою?

Фігаро. Ні, справді, це один з тих, хто не має щастя.

Розіна. Ах, яка несправедлива доля! А чи не називав він, кого кохає? Мені дуже цікаво...

Фігаро. Ви остання, пані, кому я хотів би зізнатися в цьому.

Розіна (швидко). Чому, пане Фігаро? Я вмію мовчати. Цей молодий чоловік — ваш родич, тому й цікавить мене. Скажіть бо.

Фігаро (лукаво дивиться на неї). Уявіть собі прекрасну маленьку дівчинку, ніжну, лагідну, жваву і свіженьку, стрункy, гнучку, з гарними ніжками, пухкенькими ручками, рожевим ротиком... А щічки! Зубки! Оченята!..

Розіна. Вона живе в цьому місті?

Фігаро. Навіть у цьому кварталі.

Розіна. Може, на цій вулиці?

Фігаро. Вона за два кроки від мене.

Розіна. Ах, як це добре... для вашого родича. І ця особа...

Фігаро. Хіба я її ще не назвав?

Розіна (жваво). Це єдине, що ви забули зробити, пане Фігаро. Кажіть бо, кажіть негайно. Якщо хтось увійде, я не зможу довідатись...

Фігаро. Ви неодмінне хочете цього, пані? Ну, добре! Ця особа — вихованка вашого опікуна.

Розіна. Вихованка?..

Фігаро. Лікаря Бартоло: так, пані.

Розіна (схвильовано). Ах! Пане Фігаро... я не вірю вам, не вірю.

Фігаро. Він горить бажанням сам прийти й запевнити вас.

Розіна. Ви мене примушуєте тремтіти, пане Фігаро.

Фігаро. Пхе, тремтіти! Не варто, пані. Коли починають боятися лиха, одразу відчувають, як це шкодить. До того ж я, ще й завтра не настане, звільню вас від усіх наглядачів.

Розіна. Якщо він мене кохає, то мусить це довести, поводячись цілком спокійно.

Фігаро. Ех, пані, чи можуть любов і спокій бути разом? Бідна молодь тепер така нещаслива, що має одне з двох: любов без спокою, або спокій без любові.

Р о з і н а (опускаючи очі). Спокій без любові... здається...

Фігаро. Так, дуже нудно; я думаю, справді, що любов без спокою набагато цікавіша. Узяти хоча б мене, якби я був жінкою...

Розіна (збентежено). Звичайно, молода дівчина не може заборонити чесному чоловікові поважати себе.

Фігаро. Мій родич поважає вас безмірно.

Розіна. Але якщо він зробить щось необережне, пане Фігаро, він нас занапастить.

Фігаро (вбік). Він нас згубить. (Голосно.) Якщо ви йому забороните це в маленькому листі... Лист має велику силу.

Розіна (дає листа, якого тільки-но написала). Я не маю часу знову писати. Але, передаючи цього листа, скажіть йому... скажіть йому... (Слухає.)

Фігаро. Нікого нема, пані.

Розіна. Що це я роблю тілки заради прихільності. Фігаро. Це зрозуміло. Бігме! Любов виявляється геть по-іншому.

Розіна. Заради прихільності, розумієте? Я боюся тільки, що, зустрівши труднощі...

Фігаро. Так, він може спалахнути. Пам'ятайте, пані, що вітер, який гасить свічку, роздмухує багаття. А ми і є це багаття. І уявіть собі, він так палав, що й мене майже заразив своєю пристрастю, мене, що, власне, є тільки свідком.

Розіна. Боже, я чую опікуна! Якщо він вас знайде тут... Пройдіть через кімнату з клавесином якомога тихіше.

Ф і г а р о. Не хвилюйтеся. (Вбік, показуючи листа). Ось це варте більшого, ніж усі мої спостереження. (Виходить до кімнати з клавесином.)

СЦЕНА III

Розіна (сама). Я вмру з тривоги, поки він не вийде... Як я люблю цього доброго Фігаро! Це дуже порядна людина і добрий родич! Ах! Ось мій тиран! Візьмусь знову до моєї роботи. (Гасить свічку, сідає і бере тамбурне вишивання.)

СЦЕНА ГУ

Бартоло, Розіна.

Бартоло (гнівно). О, прокляття! Скажений Фігаро, злочинець, шкуродер! Чи можна після цього вийти на хвилину з дому і бути цілком спокійним повертаючись?..

Розіна. Хто вас так розгнівав, пане?

Бартоло. Цей клятий цирульник, що перевернув одним рухом руки увесь мій дім: він дає сонних порошків Невсипущому; порошку для чхання Юнакові; пускає кров Марселіні; навіть моєму мулові... Поставити припарку на очі бідолашній сліпій тварині! І все через ці сто екю боргу; він поспішає збільшити рахунок. Ну, хай його принесе!.. І нікого в передпокої! Сюди можна ввійти, як на майдан.

Р о з і н а. А хто може сюди зайти, крім вас, пане?

Бартоло. Краще боятися без підстави, ніж необачно наражатися на небезпеку. Всюди повно метких і зухвалих людей... Хіба ще сьогодні вранці не забрали так швидко вашу пісню, поки я йшов по неї? О, я...

Розіна. Це вже означає, з власного бажання надавати ваги всякій дурниці! Цей папірець могло занести вітром, міг підняти перший-ліпший перехожий, хіба я знаю?

Бартоло. Вітер, перехожий!.. Ніякого вітру немає, пані. На світі не існує таких перехожих — завжди хто-не-будь стежить, навмисне, щоб підібрати папірець, який жінка ніби ненавмисно впустила?

Розіна. Ніби, пане?

Бартоло. Так, пані, ніби.

Розіна (вбік). О, злий дідуган!

Бартоло. Але цього більше не трапиться, бо я накажу заґратувати ці жалюзі.

Розіна. Можете зробити ще краще: замуруйте одразу всі вікна, в'язниця завжди залишається в'язницею!

Бартоло. Щодо вікон, які виходять на вулицю, це було б не так погано... Принаймні, хоч цей цирульник не заходив би сюди.

Розіна. Він теж турбує вас?

Бартоло. Як і всі інші.

Розіна. Які істотні ваші зауваження!

Бартол о. А, довіряйте всім, і скоро ви матимете вдома добру жінку, що вам зраджуватиме, щирих друзів, що її відіб'ють, і вірних слуг, що їм допоможуть.

Розіна. Як! Ви не припускаєте навіть, що можна мати певні принципи і протистояти якомусь Фігаро?

Б а р т о л о. Чи хто на біса може щось зрозуміти в жіночих примхах? Скільки я вже бачив цих жінок з принципами!

Розіна (гнівно). Але, пане! Якщо досить бути чоловіком, щоб нам подобатися, чому ви так не подобаєтеся мені?

Бартоло (вражений). Чому?.. Чому?.. Ви не відповідаєте на моє запитання про цього цирульника?

Розіна (ображено). Гаразд! Так, цей чоловік був у мене. Я його бачила, говорила з ним. Навіть не приховаю від вас, що вважаю його за дуже приємну людину. Можете вмирати від злості!

СЦЕНА V

Бартоло (сам). О, кляті слуги! Собаки! Юнак! Невсипущий! Проклятий Невсипущий!

СЦЕНА VI

Бартоло, Невсипущий.

Невсипущий (входить, позіхаючи, зовсім сонний). Аа, аа, аа...

Бартоло. Де був ти, вітрогоне, коли цей цирульник зайшов сюди?

Невсипущий. Пане, я був... а-а, а-а...

Бартоло. Вигадував якісь шкоди, безперечно? І ти його не бачив?

Невсипущий. Авжеж, бачив. Він же сказав, що я зовсім хворий. І це таки правда, бо в мене заболіло все тіло, поки він говори-и-в... а-а...

Бартоло (перекривляючи його). Поки він говорив!.. А де цей ледацюга Юнак? Напихати ліками бідного хлопця без мого дозволу! Ні, тут якесь шахрайство.

СЦЕНА VII

Ті самі. Юнак — старий дід з костуром — входить, чхаючи.

Невсипущий (увесь час позіхає). Юнак? Бартоло. Начхаєшся в неділю.

Юнак. Оце вже понад п'ятдесят разів на хвилину (Чхає). Я зовсім розбитий.

Бартоло. Як! Я питаю вас обох, чи не заходив хтось до Розіни, а ви мені кажете тільки, що цей цирульник...

Невсипущий (позіхає). Хіба пан Фігаро це хтось? А-а, а-а...

Бартоло. Б'юся об заклад, що хитрун порозумівся з ним.

Невсипущий (плаче, як дурний). Порозумівся... зі мною!..

Юнак (чхає). Але, пане, пане... чи є на світі справедливість?

Бартоло. Справедливість! Вона потрібна для таких, як ви. А я — я ваш хазяїн і завжди маю рацію.

Юнак (чхає). Але, бігме, коли щось є правда...

Бартоло. Коли щось є правда! Якщо я хочу, щоб це була неправда, я й вимагаю, щоб це була неправда. Треба тільки дозволити всім цим ледарям мати рацію, і ви з часом побачите, що станеться з владою.

Юнак (чхає). Як на мене, краще я звільнюся від вас. Жахлива робота! Завжди цей галас!

Невсипущий (плаче). З бідною чесною людиною завжди поводяться, як з негідником.

Бартоло. Ну, і йди геть, бідна чесна людино! (Перекривлює їх.) А-а-апчхи! Один чхає мені в ніс, другий — позіхає.

Ю н а к. А, пане! Клянусь, що, якби не було панночки, ні за що... ні за що не залишився б тут. (Виходить чхаючи.)

Бартоло. Що з ними усіма зробив Ф і г а р о! Я розумію, в чому річ: негідник хотів сплатити мені свої сто екю, не відкриваючи гаманця...

СЦЕНА VIII

. ' Бартоло,дон Базиль і Фігаро.

Фігаро, заховавшись у сусідній кімнаті, час від часу показується і слухає їх.

Бартоло (каже далі). А, доне Базиль! Ви прийшли дати урок музики Розіні?

Б а з и л ь. О, це я ще встигну.

Бартоло. Я був у вас, але не застав удома.

Б а з и л ь. Я виходив у ваших справах. У мене є досить прикра новина.

Б а р т о л о. Для вас?

Б а з и л ь. Ні, для вас. Граф Альмавіва тут у місті.

Б а р т о л о. Кажіть тихше. Це той, хто шукав Розіну по цілому Мадриду?

Б а з и л ь. Він живе на головній площі і щодня виходить переодягнений.

Бартоло. Нема сумніву, це стосується мене. Але що робити?

Б аз иль. Якби це був простий чоловік, його можна було б легко позбутись.

Бартоло. Так, озброївшись і в кірасі, підстерегти його одного вечора...

Б а з и л ь. Великий Боже! Скомпрометувати себе! Вигадати якусь історію, оце я розумію. А тимчасом клепати, як кажуть досвідчені люди. На це я згоджуюся.

Бартоло. Дивний спосіб позбутися людини!

Б а з и л ь. Наклеп! Пане, ви самі не знаєте, чим гребуєте! Я бачив, як наклеп переміг найпорядніших людей. Повірте, як добре взятися, то немає такої підлоти, такого паскудства, такої нісенітниці, яким не повірили б гультіпаки великого міста. А ми таки маємо спритних людей!.. Спочатку легкий шум, що торкається землі, як ластівка перед грозою, pianissimo, шепоче, і несе, і сіє отруєні стріли. Хтось почує і piano, piano, шепоче на вухо іншому. Лихо вже є — воно виганяє паростки, плазує, виходить на дорогу, і, rinfor-zando, переходить з уст в уста. Потім раптом, невідомо як, наклеп підноситься, шипить, збільшується на очах. Він кидається, розпускає крила, кружляє, обвиває, видирає, захоплює з собою, вибухає, гримить і врешті зчиняється галас, загальне crescendo, цілий хор ненависті й осуду... Який чорт зможе протистояти!

Бартоло. Але що за нісенітницю верзете ви, Базилю? Що спільного з моїм становищем має це piano і crescendo?

Б аз иль. Як це, що спільного! Щоб не дати наблизитися вашому ворогові, треба зробити те, що всюди роблять.

Бартоло. Наблизитися? Я маю намір одружитися з Розіною, раніше ніж вона навіть довідається про існування графа.

Б а з и л ь. Коли так, не треба гаяти ані хвилини.

Бартоло. Хто ж має це зробити? Адже я доручив вам усю цю справу.

Б а з и л ь. Так. Але ви труситеся над грішми, а в загальносвітовій гармонії нерівний шлюб, правопорушення, явне нехтування законів, це все дисонанси, що їх треба розв'язувати повнозвучним акордом золота.

Бартоло (дає йому гроші). Гаразд, кінчаймо швидше.

Б а з и л ь. Ось так треба говорити. Завтра все закінчиться. Але це ви мусите подбати, щоб сьогодні ніхто не сповістив вашу вихованку.

Бартоло. Можете бути впевнені. Чи ви прийдете сьогодні ввечері, Базилю?

Базиль. Не розраховуйте на це. Ваше одруження забере в мене увесь день.

Бартоло (проводжає його). Ваш слуга покірний.

Базиль. Не турбуйтеся, пане лікарю, не турбуйтеся.

Бартоло. Ні, я тільки хочу зачинити за вами двері на вулицю.

СЦЕНА IX

Фігаро, сам-один, виходить з кімнати.

Фігаро. О, який обачний! Зачиняй! Зачиняй двері на вулицю, а я, виходячи, відчиню їх графові. Який шахрай цей Базиль! На щастя, він до того ще й дурний. Щоб своїм наклепом викликати сенсацію в світі, треба мати становище, ім'я, стан, бути впливовою людиною, врешті-решт. Але такий, як Базиль! Хай говорить, йому не повірять.

СЦЕНА X Прибігає Розіна, Фігаро.

Розіна. Як! Ви ще тут, пане Фігаро?

Фігаро. На ваше щастя, панночко. Ваш опікун і ваш учитель співів, думаючи, що вони самі, говорили відверто...

Р о з і н а. А ви їх підслуховували, пане Фігаро? Але хіба ви не знаєте, що це дуже погано!

Фігаро. Підслуховувати? Це єдиний спосіб, щоб добре чути. Знайте, що ваш опікун збирається завтра одружитися з вами.

Розіна. Ах, великі боги!

Фігаро. Не бійтесь нічого. Ми йому дамо стільки роботи, що він не матиме часу й подумати про це.

Розіна. Ось він повертається. Виходьте, виходьте ж через маленькі сходи. Я вмру зі страху.

(Фігаро зникає.)

СЦЕНА XI Бартоло, Розіна.

Розіна. Ви були тут з кимось, пане?

Бартоло. З доном Базилем. Я провів його, бо так було треба. Вам би більше сподобалося, якби це був пан Фігаро?

Розіна. Це мені байдуже, запевняю вас.

Бартоло. Яб хотів довідатися, що цей цирульник мав так спішно вам сказати?

Розіна. Ви питаєте серйозно? Він мені повідомив про стан Марселіни, що, за його словами, нездужає.

Бартоло. Вам повідомив! Б'юся об заклад, що йому доручили передати вам листа.

Р о з і н а. А від кого, скажіть, будь ласка?

Бартоло. О, від кого! Від того, кого жінка ніколи не назве. Чи я можу знати? Можливо, відповідь на записку, яку ви кинули з вікна.

Розіна (вбік). Про одне таки здогадався. (Голосно.) Ви варті, щоб це була правда.

Бартоло (дивиться на Розінині руки). Це так і є. Ви писали.

Розіна (збентежено). Було б досить смішно, якби ви хотіли мене переконати в цьому.

Бартоло (бере її праву руку). Я? Зовсім ні. Але на вашому пальці чорнило! А, хитра сеньйора!

Розіна (вбік). Проклятий чоловік!

Бартоло (тримаючи її руку). Жінка думає, що вона в безпеці, якщо вона сама-одна.

Розіна. А, безперечно... Добрий доказ!.. Залиште, пане, ви мені зламаєте руку. Поправляючи свічку, я собі обпекла її, а мені завжди казали, що треба зараз же змочити чорнилом, — я так і зробила.

Бартоло. Так ви й зробили? Побачимо, чи другий свідок підтвердить свідчення першого. Оця пачка паперу, — я певний, що тут було шість аркушів; я їх рахую щоранку.

Розіна (вбік). О, дурень!.. Бартоло (рахує). Три, чотири, п'ять... Розіна. Шостий...

Бартоло. Я добре бачу, що шостого немає.

Розіна (опускає очі). Шостий... я загорнула в нього цукерки, що надіслала маленькій донечці Фігаро.

Бартоло. Маленькій донечці Фігаро? А перо, що було зовсім нове, чому воно почорніло? Чи ви ним написали адресу маленької донечки Фігаро?

Розіна (вбік). Він здогадується інстинктивно. (Голосно.) Я навела ним квітку на камзолі, що вишиваю для вас.

Бартоло. Як це правдиво! Щоб вам вірили, дитино, не треба червоніти, приховуючи правду, але цього ви ще не вмієте.

Розіна. Ах, хто не почервоніє, коли з найневинніших речей роблять такі злісні висновки!

Бартоло. Авжеж, я не правий. Опекти пальця, змочити його чорнилом, робити пакунки на цукерки для маленької донечки Фігаро і малювати квітку на моєму камзолі. Що може бути невинніше? Проте скільки зібрано докупи брехні, щоб приховати один факт!.. "Я сама-одна, ніхто мене не бачить, тому потім я можу брехати, скільки хочу". Але кінчик пальця — чорний, перо брудне, паперу бракує! Важко все передбачити. Будьте певні, сеньйоро, що відтепер, коли я йтиму до міста, залишатиму вас за подвійними запорами.

СЦЕНА XII Граф, Бартоло, Розіна.

Г р а ф (у кавалерійській формі, удаючи, ніби він напідпитку, співає "Розбудимо її" і прямує до Розіни).

Бартоло. Чого треба цьому чоловікові? Солдате! Ідіть до себе, сеньйоро.

Граф (співає). Розбудимо її. (Наближається до Розіни.) Хто з вас двох, пані, є лікар Балордо? (До Розіни тихо.) Я — Ліндор.

Бартоло. Бартоло!

Розіна (вбік). Він говорить про Ліндора.

Граф. Балордо, Баркало, що мені за діло до цього! Мені треба тільки знати, яка з вас двох... (Показуючи Розіні папір.) Візьміть цього листа.

Бартоло. Яка! Ви добре бачите, що це я. Яка! Ідіть до себе, Розіно, цей чоловік, здається, напідпитку.

Розіна. Саме тому, пане, я хочу залишитися, адже ви самі-од ні... Жінка, часом, може...

Бартоло. Ідіть, ідіть, я не боюся.

СЦЕНА XIII Граф, Бартоло.

Граф. О, я вас одразу впізнав за вашими прикметами.

Бартоло (до графа, який ховає листа). Але що це ви ховаєте в кишені?

Граф. Тому я й ховаю, щоб ви не знали, що це таке.

Бартоло. Мої прикмети? Цим людям завжди здається, ніби вони розмовляють із солдатами!

Гр аф. Чи ви думаєте, що так важко описати ваші прикмети?

Трясогузий, рудуватий, Хирий, лисий і горбатий. Лютий, хижий, як шуляк, Кривоплечий, кривобокий, Кривозубий, зизоокий, Клишоногий, наче рак: Ніс закручений, мов гак. Віспуватий, безволосий, Рябуватий, безголосий, І пройдисвіт, і крутій, — Справжній лікар-чародій.

Бартоло. Що це таке? Ви прийшли мене ображати? Зараз же йдіть геть!

Граф. Іти геть! А, фе, як погано звучить! Чи вмієте ви читати, лікаре Барбало?

Бартоло. Що за безглузде запитання!

Граф. О, хай це вас не бентежить. Я майже такий самий лікар, як і ви.

Бартоло. Тобто?

Граф. Хіба ж я не кінський лікар у полку? Ось чому мені дали квартиру в товариша.

Бартоло. Насмілитись порівнювати коновала... Граф.

Нам не збагнути ваших штук, Бо не дійшли ми всіх наук, Що знав їх Гіппократ великий. Як трапить хворий вам до рук, То, скуштувавши ваших ліків, Ураз позбудеться він мук: Хворобі й хворому — каюк.

Хіба те, що я кажу, не чемно?

Бартоло. Від вас можна сподіватися, неуку ви такий, так ганьбити найперше, найбільше й найкорисніше мистецтво!

Граф. Авжеж, корисне для тих, хто лікує.

Бартоло. Мистецтво, що робить честь сонцю, дозволяючи йому освітлювати свої успіхи.

Граф. І що його прогріхи земля квапиться заховати.

Бартоло. Видно відразу, неуку, що ви звикли говорити тільки з кіньми.

Граф. Говорити з кіньми? Ах, лікарю, для розумного лікаря... Хіба не відомо всім, що коновал лікує своїх хворих, не розмовляючи з ними, тоді як лікар, розмовляючи багато зі своїми...

Бартоло. Не виліковує їх, так?

Граф. Це сказали ви самі.

Бартоло. Що за чорт надіслав цього клятого п'яницю? Граф. Мені здається, що ви стріляєте в мене епіграмою!

Бартоло. Але, врешті-решт, чого ви хочете? Що вам треба?

Граф (удає, ніби дуже сердиться). Оце добре! Він же й сердиться! Чого я хочу? Хіба ви не бачите?

СЦЕНА XIV Розіна, граф, Бартоло.

Розіна (вбігає). Пане солдате, будь ласка, не хвилюйтеся! (До Бартоло.) Говоріть з ним лагідніше, пане: людина, що говорить нерозсудливо...

Граф. Ваша правда, він говорить нерозсудливо, але ми — цілком розумно. Я — ввічливий, а ви — прекрасні...

цього досить. Справа в тому, що в цьому будинку я визнаю тільки вас.

Розіна. Чим я можу вам послужити, пане солдате?

Граф. Дрібниця, дитинко. Але якщо в моїх словах буде щось неясне...

Р о з і н а. Я вже доберу розуму.

Граф (показує їй листа). Ось лист, візьміть його. Треба тільки... Я прошу, щоб ви дали мені сьогодні переночувати в себе.

Бартоло. Тільки це?

Граф. Не більше. Прочитайте цю любовну записку від нашого квартирмейстера.

Бартоло. Побачимо. (Граф ховає листа й дає йому інший папірець. Бартоло читає.) "Лікар Бартоло прийме, нагодує і дасть переночувати"...

Граф (натискуючи). Дасть переночувати.

Бартоло "...тільки на одну ніч солдатові кавалеристові, на ім'я Ліндор, прозваному Школяр"...

Розіна. Це він, це він.

Бартоло (жваво до Розіни). Що таке?

Граф. Ну, тепер, чи не маю я рації, лікарю Барбаро?

Бартоло. Здається, ця людина розважається з того, що калічить моє ім'я всіма способами. Ідіть до біса! Барбаро! Барбало! Скажіть вашому нахабному квартирмейстерові, що з часу моєї подорожі до Мадрида мене звільнено від обов'язку давати квартиру військовим.

Граф (вбік). О, небо! Яка прикра перешкода.

Бартоло. А, друже, це вам не подобається і трохи розчаровує вас? Але все-таки зараз же йдіть геть!

Граф (вбік). Я себе мало не видав. (Голосно.) Іти геть? Якщо вас звільнено від обов'язку давати квартиру військовим, вас певно не звільнено від обов'язку бути чемним? Іти геть! Покажіть мені відповідний документ. Хоч я не вмію читати, а все ж таки...

Бартоло. Це не довго. Він у мене тут, у бюро.

Граф (поки він іде, не сходячи, з місця). Моя прекрасна Розіно!

Розіна. Як, Ліндоре, це ви!

Граф. Візьміть же цього листа.

Розіна. Бережіться, він дивиться на нас.

Граф. Витягніть вашу хустку, я його кину. (Підходить.)

Бартоло. Тихше, тихше, пане солдате! Я не люблю, коли так зблизька дивляться на мою дружину. Граф. Вона — ваша дружина? Бартоло. А що таке?

Г р а ф. Я думав, що ви якийсь прадід їй; між нею й вами найменше три покоління.

Бартоло (читає папір). "На підставі певних і достовірних відомостей"...

Граф (вибиває з його рук папір, і він падає на підлогу). Хіба потрібна мені вся ця балаканина?

Бартоло. Знаєте, солдате, якщо я покличу слуг, вони зроблять з вами те, на що ви заслуговуєте.

Граф. Бійка? А, з охотою! Це мій фах (показує свій пістолет). Ось чим я покажу себе. Ви, певно, ніколи не бачили бійки, пані?

Розіна. І не хочу бачити.

Граф. Проте нема нічого веселішого за бійку: уявіть собі (штовхаючи лікаря) спочатку, що вороги — на одному боці яру, а друзі — на другому. (До Разіни, показуючи їй листа.) Витягніть хустку (плює на підлогу). Ось

— яр, зрозуміло? (Розіна витягає хустку, граф кидає листа між собою і нею.)

Бартоло (нахиляється). Ах, ах!

Граф (швидко підіймає листа). Чекайте. Я ж хотів вам розповісти про таємниці мого фаху... З виду така скромна жінка... Але хіба не любовний лист упав оце з її кишені?

Бартоло. Дайте, дайте!

Граф. Тихше, татуню! Кожному своє. А якби з вашої кишені впав рецепт послаблюючого?

Розіна (простягає руку). А, я знаю, що це, пане солдате! (Бере листа й ховає в маленьку кишеню свого фартушка.)

Бартоло. Чи ви колись підете геть?

Граф. Гаразд, я йду. Прощавайте, лікарю, не згадуйте лихом! Серце моє, моліться, щоб ще на деякий час смерть забула про мене. Ніколи ще життя не було для мене таке дороге.

Бартоло. Ідіть, ідіть! Якби я мав владу над смертю...

Граф. Над смертю? Хіба ви не лікар? Ви стільки робите для смерті, що вона не повинна ні в чому вам відмовляти. (Виходить.)

СЦЕНА XV

Бартоло, Розіна.

Бартоло (дивиться йому вслід). Нарешті він пішов. (Убік.) Треба тримати себе в руках.

Розіна. Але погодьтеся, що цей молодий солдат дуже веселий. Хоча він і п'яний, видно, що це розумна й досить вихована людина.

Бартоло. Яке щастя, моя дорога, що ми змогли позбутися його! Але чи тобі зовсім не цікаво прочитати зі мною папірця, якого він передав?

Розіна. Якого папірця?

Бартоло. Того, що він ніби підняв, щоб ти могла його взяти.

Розіна. Гаразд! Цей лист упав з моєї кишені. Він від мого кузена, офіцера.

Бартоло. Ая думаю, що цей солдат витягнув його зі своєї кишені.

Р о з і н а. Я його добре впізнала.

Бартоло. Але ж не так важко подивитися!

Розіна. Не знаю тільки, що я з ним зробила.

Бартоло (показує на кишеньку). Ти його туди поклала.

Розіна. Ага, через неуважність.

Б а р т о л о. А, напевне. Ти побачиш, що це якась дурниця.

Розіна (вбік). Якщо я не розсерджу його, ніяк не можна буде відмовити.

Бартоло. Дайте ж, серце моє!

Розіна. Але чому ви так цього хочете, пане? Чи знову недовіра?

Бартоло. А чому ви так не хочете показати?

Р о з і н а. Я вам повторюю, пане, що це тільки лист мого брата, який ви вчора передали розпечатаний. А тому, що ми вже заговорили про це, я вам відверто скажу, що ця безцеремонність мені дуже не подобається.

Бартоло. Я вас не розумію.

Розіна. Хіба я розглядаю ваші папери? Чому ж ви наважуєтеся брати ті, що адресовані мені? Якщо це ревнощі, вони мене ображають. Якщо справа в тому, що ви зловживаєте владою, яку захопили самі, це мене ще більш обурює.

Бартоло. Як! Обурює! Ви ще ніколи так зі мною не говорили.

Розіна. Якщо я стримувалася досі, це не для того, щоб дати вам право ображати мене безкарно.

Бартоло. Про яку образу ви говорите?

Розіна. Ніде ще нечувано, щоб хтось дозволив собі розпечатувати чужі листи.

Бартоло. Листи своєї дружини?

Р о з і н а. Я ще не ваша дружина. Але чому це свою дружину можна дозволити собі ображати?

Бартоло. Ви хочете змінити тему і відвернути мою увагу від цього листа, якого безперечно дістали від якогось закоханого. Але я його прочитаю, запевняю вас.

Розіна. Ви його не прочитаєте. Якщо ви підійдете до мене, я втечу з дому й попрошу першого стрічного дати мені притулок.

Бартоло. Ніхто вас не прийме.

Розіна. Це ще побачимо.

Бартоло. Ми тут не у Франції, де жінка завжди права. Але щоб ви не могли здійснити цієї фантазії, я замкну двері.

Розіна (поки він іде до дверей). О, небо, що робити? Покладу швидко на місце братів лист і дам йому змогу прочитати його. (Кладе листа в кишеню так, що його трохи видно.)

Бартоло (повертається). А, сподіваюся, що тепер я побачу його.

Розіна. Будь ласка, з якого права?

Бартоло. З права, визнаного в цілому світі, з права сильного.

Розіна. Мене швидше вб'ють, ніж дістануть листа. Бартоло (тупає ногою). Пані! Пані! Розіна (падає в крісло і вдає, ніби їй погано). Ах, який ганебний вчинок!

Бартоло. Дайте цього листа, або бійтесь мого гніву.

Розіна (лежачи в кріслі). Нещасна Розіна!

Бартоло. Що з вами?

Розіна. Яке жахливе майбутнє!

Бартоло. Розіно!

Р о з і н а. Я задихаюся з гніву.

Бартоло. їй погано!

Р о з і н а. Я вмираю...

Бартоло (мацає їй пульс, каже вбік). Боже! Лист!.. Прочитаю так, щоб вона не знала. (Мацає їй пульс і бере листа, якого читає, трохи відвернувшись.)

Розіна (лежачи). Нещасна! Ах...

Бартоло (залишає її руку й каже вбік). Як кортить дізнатися про те, чого боїшся.

Розіна. Ах, бідна Розіна!

Бартоло. Задуха викликала цей напад. (Читає за кріслом, мацаючи їй пульс. Розіна трохи підводиться, хитро дивиться, хитає головою й знову сідає, не кажучи ні слова).

Бартоло (вбік). О, небо! Це лист від її брата. Даремна тривога! Як її тепер заспокоїти? Хоча б вона не довідалася, що я його читав. (Удає, ніби підтримує її і ховає листа назад у кишеню.)

Розіна (зітхає). Ах...

Ъартоло. Ну, ну, нічого, дитино. Маленький нервовий напад. Ось і все. Твій пульс навіть не змінився. (Іде й бере флакон на консолі.)

Розіна (вбік). Він поклав назад листа. Дуже добре!

Бартоло. Дорога Розіно, понюхай трохи цього спирту.

Розіна. Я нічого не хочу від вас. Облиште мене!

Бартоло. Я визнаю, що був трохи різкий.

Р о з і н а. Не в тому річ. Мене взагалі обурює ваш спосіб вимагати.

Бартоло (навколішках). Даруйте: я розумію, що був неправий. Ти бачиш, я на колінах визнаю свою провину.

Розіна. Так, даруйте! Але ж ви думаєте, що цей лист не від мого брата?

Бартоло. Хай від нього, чи від іншого, — не треба пояснень.

Розіна (дає йому листа). Ви бачите, що добром можна все зробити зі мною. Читайте!

Бартоло. Цей шляхетний вчинок знищив би зовсім мої підозри, якби вони ще були.

Розіна. Читайте ж, пане!

Бартоло (відступає). Бог не хоче, щоб я так образив тебе.

Розіна. Мені неприємно, що ви відмовляєтеся.

Бартоло. Прийми це як знак моєї повної довіри. Я піду гляну на бідну Марселіну, якій цей Фігаро, невідомо нащо, пустив кров. Може, ти теж підеш?

Розіна. Зараз прийду.

Бартоло. Дай мені руку на знак того, що ми помирилися. Ах, яка б ти була щаслива, якби могла мене любити!

Розіна (опускає очі). Ах, як би я вас любила, коли б ви мені подобалися!

Бартоло. Я тобі сподобаюся, сподобаюся, запевняю тебе! (Виходить.)

СЦЕНА XVI

Розіна (дивиться йому вслід). Ах, Ліндоре! Він каже, що сподобається мені... Прочитаю цього листа, що мало не завдав мені такого лиха. (Читає і скрикує.) Ах! Я прочитала занадто пізно. Він радить увесь час сваритися з моїм опікуном. Була така добра нагода, а я її втратила. Беручи листа, я відчула, що почервоніла по саме волосся. Так, мій опікун має рацію. Я не маю того світського звичаю, який, за його словами, підтримує жінку за будь-яких обставин. Але несправедлива людина може навіть найневиннішу жінку примусити хитрувати.

ДІЯ ТРЕТЯ СЦЕНА I

Бартоло (врозпачі). Як прикро! Вона вже ніби заспокоїлася... Хотів би я знати, який чорт намовив її відмовитися від уроку дона Базиля? Правда, вона знає, що він клопочеться про моє одруження...

(Стукають у двері.)

Вживайте всіх заходів, щоб подобатися жінці, але якщо ви забудете про найменшу дрібницю... я кажу найменшу... (Стукають удруге.) Побачимо, хто це.

СЦЕНА II

Бартоло, Граф, одягнений як бакалавр.

Граф. Хай мир і радість панують тут! Бартоло (поривчасто). Побажання цілком вчасне. Чого вам треба?

Граф. Пане, я — Алонсо, бакалавр-ліценціат...

Бартоло. Мені не треба вчителя.

Граф. ...Учень дона Базиля — органіста з головного монастиря, що має честь давати уроки музики пані вашій...

Бартоло. Базиль! Органіст! Має честь! Я знаю. Справді.

Граф (вбік). Що за людина! (Голосно.) Раптова хвороба не дозволяє йому встати з ліжка.

Б а р т о л о. Не може встати з ліжка? Базиль? Добре, що він послав вас; я зараз же йду його відвідати.

Граф (вбік) А, чорт! (Голосно.) Коли я кажу ліжко, пане, я розумію кімнату.

Бартоло. Хай так. Ідіть же, я за вами.

Граф (спантеличено). Пане, мені доручено... ніхто нас не може почути?

Бартоло (вбік). Це якийсь шахрай. (Голосно.) Ніхто, таємничий пане. Не тривожтеся і кажіть.

Граф (вбік). Клятий дідуган! (Голосно.) Дон Базиль доручив мені повідомити вам...

Бартоло. Кажіть голосніше, я не дочуваю на одне вухо.

Граф (голосніше). А, охоче! Граф Альмавіва, що жив на Великому майдані...

Бартоло (переляканий). Кажіть тихше, тихше!

Граф (голосніше) ...виїхав звідти сьогодні вранці. Пан Базиль, довідавшись завдяки мені, що граф Альмавіва...

Бартоло. Тихше, кажіть тихше, прошу вас!

Граф (так само голосно). ...був у цьому місті і що це саме я дізнався, що сеньйора писала йому...

Бартоло. Писала йому? Дорогий друже, кажіть тихше, заклинаю вас! Сідаймо краще й побалакаємо по-приятельському. Ви відкрили, кажете ви, що Розіна...

Граф (гордо). Так. Базиль, турбуючись про вас з приводу цієї кореспонденції, просив мене показати вам її листа, але те, як ви ставитеся...

Бартоло. Е, Боже мій! Я ставлюсь, як слід. Але чи не можете говорити ви тихше?

Граф. Ви сказали, що не дочуваєте на одне вухо.

Бартоло. Вибачте, сеньйоре Алонсо, що я вас прийняв трохи недовірливо й різко, але навколо мене стільки інтриганів... А до того ще ваша поведінка, вік, вигляд... Вибачте, вибачте! Отже, ви маєте листа?

Граф. Добре, що ви заговорили таким тоном. Але я боюся, щоб нас не підслуховували.

Бартоло. Хто саме? Усі мої слуги знемагають з утоми. Розіна зачинилася, розгнівавшись. Ніби сам чорт попрацював у мене. Проте я можу поглянути...

(Тихенько відчиняє двері до Розіни.)

Граф (вбік). Здається, я все зіпсував. Як тепер лишити в себе листа? Треба тікати... Але тоді краще було б зовсім не приходити. Хіба показати йому листа? Якби я міг попередити про це Розіну, це був би майстерний хід.

Бартоло (повертається навшпиньках). Вона сидить біля вікна, спиною до дверей і читає листа від свого бра-та-офіцера. Але покажіть же мені її листа.

Граф (передає йому Розіниноголиста). Ось він. (Убік). Вона читає мого листа.

Бартоло (читає). "Коли ви мені відкрили своє ім'я і стан". А, зраднице! Це таки її рука.

Граф (переляканий). Кажіть же й ви тихше.

Бартоло. Який я вам, вдячний, мій друже!

Граф. Коли все кінчиться, ви будете переможцем, якщо покладетеся на мене. Саме зараз дон Базиль з одним юристом веде переговори...

Бартоло. Щодо мого одруження?

Граф. Хіба інакше я прийшов би сюди? Він доручив сказати, що все може бути готове на завтра. Тоді, якщо вона протестуватиме...

Бартоло. Вона протестуватиме.

Граф (хоче взяти листа. Бартоло не дає). Ось момент, коли я можу допомогти вам: ми їй покажемо листа і якщо треба (таємничо) я навіть скажу їй, що одержав його від жінки, для якої граф пожертвував Розіною; ви розумієте, що тривога, сором, прикрість можуть зараз же примусити її...

Бартоло (сміється). Наклеп? Дорогий друже, тепер я добре бачу, що ви прийшли від дона Базиля. Але щоб не було помітно, що ми змовилися наперед, чи не краще їй побачити вас раніше?

Граф (стримується, щоб не показати, який він радий). Це думка й дона Базиля. Але як саме це зробити? Уже пізно, лишилось мало часу.

Бартоло. Я скажу, що ви прийшли замість дона Ба-зиль. Може, ви їй дасте урок?

Гр аф. Я все зроблю, чого ви хочете. Але бережіться, всі ці вигадки з підставним учителем давно відомі, їх завжди використовують у комедіях, а як вона запідозрить...

Бартоло. Коли я вас рекомендую? Це неможливо! Ви більше скидаєтеся на переодягненого коханця, ніж на догідливого друга.

Граф. Отже, ви думаєте, що мій вигляд може допомогти ошукати її?

Бартоло. Хай хитріший розгадує. У неї сьогодні жахливий настрій. Але скоро вона вас побачить... Клавесин у цій кімнаті. Розважайтесь, чекаючи на неї. Я спробую все можливе, щоб вона прийшла.

Граф. Дивіться, не кажіть їй про листа.

Бартоло. Раніше ніж настане потрібний момент? Він би втратив усю свою вагу. Мені не треба двічі казати, не треба.

СЦЕНА III

Граф (один). Ось я і врятувався. Як тяжко щось зробити з цією клятою людиною! Фігаро його добре знає. Я мусив брехати, це зробило мене дурним і незграбним, а він має очі... Слово честі, якби раптом мені не спав на думку лист, мене б вигнали, як дурня. О, небо! Вони там сперечаються. А що, як вона так і не захоче вийти і вся моя хитра вигадка пішла намарне? (Знову слухає.) Ось вона! Не покажуся їй поки що. (Заходить до сусідньої кімнати.)

СЦЕНА IV

Граф, Розіна, Бартоло.

Розіна (удає, що гнівається). Усе, що ви кажете, даремне, пане. Я зважилася, і не хочу більше навіть чути про музику.

Бартоло. Але послухай, дитино! Це — сеньйор Алон-со, учень і друг дона Базиля, який обрав його за свідка на нашому весіллі. Музика тебе заспокоїть, запевняю.

Р о з і н а. О, про це можете не турбуватися! Щоб я співала сьогодні!.. Де ж цей учитель, якого ви боїтеся вислати?

Я двома словами кінчу з ним і з доном Базилем також. (Помічає графа і скрикує.) Ах!.. Бартоло. Що з вами?

Розіна (поклавши руки на серце, зніяковіло). Ах, Боже мій, пане... Ах, Боже мій, пане...

Бартоло. їй знову погано! Пане Алонсо!

Р о з і н а. Ні, я цілком здорова. Але повернувшись... ах...

Граф. Підвернулася нога, пані?

Розіна. Так, мені підвернулася нога. Біль жахливий!

Граф. Я помітив це.

Розіна. Це мене вразило в самісіньке серце.

Бартоло. Сідай, сідай. А тут ще й жодного стільця! (Іде по стілець.)

Граф. Ах, Розіно!

Розіна. Яка необережність!

Г р а ф. Я мушу вам сказати багато важливого.

Розіна. Він нас не залишить.

Граф. Фігаро прийде на допомогу.

Бартоло (приносить крісло). Ось, дитинко, сідай. Нема надії, бакалавре, що сьогодні відбудеться урок. Відкладімо на інший раз. Прощавайте!

Розіна. Ні, зачекайте! Мені трохи легше. (До Бартоло.) Я почуваю, що була не права з вами, пане. Отже, бажання зробити, як ви, і зараз же виправити свою провину...

Бартоло. Як це добре й по-жіночому! Але після такого зворушення, дитино, я не хочу, щоб ти робила якесь зусилля. Прощавайте, бакалавре!

Розіна (до графа). Одну хвилинку, пане! (До Бартоло.) Сподіваюся, пане, що ви дозволите мені спокутувати мою провину, взявши урок?

Граф (убік до Бартоло). Якщо ви мені вірите, не суперечте їй.

Бартоло. Гаразд, моя люба. Я такий далекий від думки зробити тобі щось неприємне, що залишуся тут на увесь час твого уроку.

Р о з і н а. О, ні пане! Я знаю, що музика вас не приваблює.

Бартоло. Запевняю тебе, що сьогодні вона мене чаруватиме.

Розіна (до графа вбік). Яка мука!

Граф (бере ноти з пюпітра). Пані, хочете це співати?

Розіна. Так, це дуже гарна арія з "Марної обережності".

Бартоло. Знову "Марна обережність"?

Гр аф. Це найновіша п'єса. Тут надзвичайно гарно змальовано картину весни. Якщо пані хоче спробувати...

Розіна (дивлячись на графа). З охотою. Весна мене завжди чарує: це — юність природи. Коли закінчується зима, серце, здається, стає чутливішим: так само раб після довгого ув'язнення більше відчуває чари волі.

Бартоло (тихо до графа). Завжди романтичні думки в голові!

Граф (тихо). А чи ви розумієте до чого вони? Бартоло. Чорт візьми! (Він сідає в крісло, в якому сиділа Розіна.)

Розіна (співає).

Коли у долину Весна полине, Знову любов Хвилює кров. Все буяє, Вогонь проймає Всі деревця І юні серця. З кошари Виходять отари. Веселі чвари, Білі хмари Ягнячих стад. Квітчастий сад. Все вирує, Все шумує, Вівці пасуть; їх стережуть Там біля пущі Пси невсипущі. Ліндор, наче п'яний, Про солодку мить, Про пастушку кохану Тільки і мріє, й снить. Пастушка біжить, Пастушка спішить, Іде і співає:

Десь милий чекає. Весела, як день, Співає пісень, А десь небезпека, А мати далеко. Чарівний вік — Шістнадцятий рік. Сопілка грає, Пташка співає. Розлито чар Весняних примар. Серце дівоче В грудях тріпоче, Ліндор з-за кущів Вийшов на спів; До себе, моторний, Дівчину горне. Хоч вона не кричить, А вдає, що лякається, Навіть пручається — І стихає за мить, В серці — спів. Чари кохання, Обітниці, зітхання; Зелень ланів. Шелест і трепет, Жарти і шепіт. Не сердиться люба, — Горять тільки губи. Коли хтось застане З коханим кохану, То треба вмить... ...Затаїти жадання, Жар притлумить. Те хвилювання, Що на лицях горить, Ще додасть раювання.

(Слухаючи їх, Бартоло заснув. Граф, поки Розіна співає, — наважується взяти її за руку і вкрити поцілунками. Хвилювання впливає на Розінин спів; голос її стає тихший і, врешті-решт, уривається на слові

"вмить".

Оркестр також грає тихше й уриває разом з Розіною. Бартоло прокидається, бо не чує більше шуму, який його приспав. Граф підіймається, Розіна й оркестр швидко підхоплюють арію. Якщо арію співатимуть удруге, треба повторити ту саму гру).

Граф. Справді, це прекрасна арія, і пані її виконує так добре...

Розіна. Ви мене занадто хвалите, сеньйоре; вся слава належить учителеві.

Бартоло (позіхаючи). Я, здається, трохи заснув під час цієї прекрасної арії. У мене безліч пацієнтів. Я багато ходжу, кручуся, а тільки присяду, мої бідні ноги... (Підіймається і штовхає крісло.)

Розіна (тихо до графа). А Фігаро все не йде!

Граф. Потягнемо час.

Бартоло. Але, бакалавре, я вже це казав старому Ба-зилю: чи не можна вчити з нею чого-небудь веселішого? Усі ці великі арії, що йдуть то вгору, то вниз, з різними руладами: і-о-а-а-а-е, нагадують мені похоронний спів. Хіба не кращі ці маленькі пісеньки, що їх співали, коли я був молодий і які так легко було запам'ятати? Я колись знав їх... Наприклад...

(Під час вступу, він згадує, чухаючи потилицю, і співає, приляскуючи пальцями і присідаючи по-старечому.)

Ти хочеш, Розіно, За дружину Мати молодця?

(До графа, сміючись.) У пісні — Фаншонетта, але я замінив на Розіну, щоб їй було приємніше і більш відповідало обставинам. Ха-ха-ха! Дуже добре, чи не так?

Граф (сміється). Ха-ха-ха! Авжеж, дуже добро!

СЦЕНА V

Фігаро у глибині сцени, Розіна, Бартоло, граф. Бартоло (співає).

Ти хочеш, Розіно, За дружину Мати молодця? Я не Тірсій з лиця. О, пойми мені віри,

Кохатимеш поночі ти, А в пітьмі всі коти Однакові і сірі.

(Повторює приспів, танцюючи. Фігаро ззаду його перекривлює.)

Я не Тірсій з лиця.

(Помітивши Фігаро.) А! Заходьте, пане цирульнику! Який ви гарний!

Фігаро (вітає). Правда, пане, це мені колись казала й моя мати, але я трохи споганів з тих часів. (Убік до графа.) Браво, ваша вельможносте!

(Під час цієї сцени граф намагається поговорити з Розі-ною, але їм увесь час перешкоджає неспокійний і невсипущий погляд опікуна. Відбувається німа сцена між усіма акторами. Лікар і Фігаро продовжують розмовляти.)

Б а р т о л о. Чи ви маєте намір ще давати проносне, пускати кров, годувати ліками, покласти в ліжко увесь мій дім?

Фігаро. Пане, не щодня свято. Але не беручи до уваги щоденного клопоту, ви могли переконатися, що коли я потрібний, я не чекаю, щоб мені наказували...

Бартоло. Ви не чекаєте? А що ви скажете, пане, цьому нещасному, що позіхає і спить на ходу? А другий, який цілі три години так чхає, що йому мало не розколюється череп і витікають мізки? Що ви скажете їм?

Фігаро. Що скажу їм?

Бартоло. Так.

Фігаро. Я скажу їм... Е, чорт візьми, тому, хто чхає, я скажу "здорові були", а тому, хто позіхає — "на добраніч". Не це, пане, збільшить мій рахунок.

Бартоло. Авжеж ні! Його побільшать кровопускання й ліки, якби я згодився. А чому ви заліпили очі моєму мулові? Хіба ж ваші приварки повернуть йому зір?

Фігаро. Якщо вони не вернуть йому зору, то в усякому разі не зашкодять.

Бартоло. Хай тільки я знайду це в рахунку!.. Я ще не дійшов до такого безглуздя.

Фігаро. Слово честі, пане, люди мають вибирати тільки між недоумством і безглуздям; у цьому я не бачу користі, а тому — хай живе радість! Хто знає, чи існуватиме світ ще три тижні?

Бартоло. Ви зробите куди краще, пане резонере, якщо, не гаючи часу, заплатите мені мої сто екю і відсотки на них, я вас попереджую.

Ф і г а р о. Чи вас бере сумнів у моїй чесності, пане? Ваші сто екю! Краще я ціле моє життя був би вам їх винен, ніж хоч на хвилину зрікся цього боргу.

Бартоло. Але скажіть мені, будь ласка, як вашій маленькій донечці сподобалися цукерки з пакетика з листовного паперу, що сьогодні вранці...

Ф і г а р о. До біса! Які цукерки?

Розіна (переривав.) Чи подбали ви хоч про те, щоб передати їх від мене, пане Фігаро? Я ж вам доручила.

Фігаро. Ага, цукерки! Який же я дурний! Я зовсім забув про це... О, чудові, пані!

Бартоло. Чудові? Так, пане цирульнику, брешіть далі! Добрий фах ви собі обрали, пане!

Фігаро. Але що таке, пане?

Бартоло. Він дасть вам добру славу, пане.

Ф і г а р о. Я її підтримаю, пане.

Бартоло. Скажіть, що ви її витримаєте, пане.

Фігаро. Якщо ваша ласка, пане.

Бартоло. Ви занадто пишаєтеся, пане! Знайте, коли я розмовляю з нахабою, я йому ніколи не здаюся.

Фігаро (відвертається від нього). У цьому ми різні, пане, я завжди здаюся.

Бартоло. Що він таке каже, бакалавре?

Ф і гар о. Ви гадаєте, ніби маєте справу із сільським цирульником, який вміє тільки поводитися з бритвою? Знайте, пане, що я був літератором у Мадриді, і якби не інтригани...

Бартоло. Чому ж ви там не залишились, а приїхали сюди й змінили фах?

Фігаро. Робиш те, що можеш. Поставте себе на моє місце.

Бартоло. Мене на ваше місце! А, чорт візьми, я б наговорив багато дурниць.

Фігаро. Пане, ви непогано починаєте! Це мусить визнати й ваш спільник, що так замислився.

Граф (опам'ятавшись). Я... я не спільник панові Бартоло.

Ф і гар о. А! Побачивши, як ви тут розмовляєте, я подумав, що у вас одна мета.

Бартоло (гнівно). Врешті-решт, чому ви прийшли? Чи знову, щоб передати пані якогось листа? Кажіть, може, мені треба вийти?

Фігаро. Як грубо ви поводитеся з бідними людьми! Але, чорт візьми, я прийшов вас поголити, от і все. Чи не ваш день сьогодні?

Бартоло. Приходьте пізніше.

Фігаро. Так, пізніше! Завтра вранці я маю давати ліки цілому гарнізону. Я дістав цей підряд через протекцію. Самі бачите, чи можу я гаяти час. Чи ви підете до себе?

Бартоло. Ні, я не піду до себе. Та... хто мені заважає голитися тут?

Розіна (зневажливо). Ви дуже пристойні! Чому вже тоді не в моїй кімнаті?

Б а р т о л о. Ти сердишся? Пробач, дитино, ти маєш закінчувати свій урок, я не хочу втратити жодної щасливої хвилини, поки ти співаєш.

Фігаро (тихо до графа). Його не витягнеш звідси. (Голосно.) Ну, де Невсипущий? Юнак? Миску, воду, все, що треба панові!

Бартоло. Так, кличте їх! Стомлені, знесилені, змучені через вас, вони мусили піти спати.

Фігаро. Ну, добре, тоді може я сам принесу все з вашої кімнати? (Тихо до графа.) Я його витягну звідси.

Бартоло (бере свої ключі й каже, не подумавши). Ні, ні, я піду сам! (Тихо до графа, виходячи.) Стежте за нею, прошу вас.

СЦЕНА VI

Фігаро, граф, Розіна.

Ф і г а р о. Як ми його добре піддурили: він ледве не дав мені ключі. Чи не там і ключ від жалюзі? Розіна. Це найновіший з усіх.

СЦЕНА VII

Бартоло, Фігаро, граф, Розіна.

Бартоло (повертається, вбік). Я не знаю, що роблю. Як можна було залишити тут цього клятого цирульника! (До Фігаро.) Беріть! (Дає йому ключі.) У моїй кімнаті під столом. Але не чіпайте нічого!

Фігаро. Чорт візьми! Який недовірливий! (Убік, виходячи.) Як усе-таки небо допомагає невинним!

СЦЕНА VIII Бартоло, граф, Розіна.

Бартоло (тихо до графа). Це він передав листа графові.

Граф (тихо). Він справляє враження шахрая.

Бартоло. Більше мене не обдурять.

Граф. Здається, найважливіше тут уже зроблено.

Бартоло. Зваживши все, я подумав, що відіслати його в мою кімнату краще, ніж залишити з нею.

Граф. Вони не сказали б жодного слова, якого б я не почув.

Розіна. Дуже чемно, панове, розмовляти увесь час тихо. А мій урок?

(Чується шум, ніби падає посуд.)

Бартоло (кричить). Що я чую? Цей Фігаро побив усе на сходах! Найкращі речі з мого приладдя... (Вибігає.)

СЦЕНА IX Граф, Розіна.

Граф. Використаймо хвилину, яку дає нам спритність Фігаро. Заклинаю вас, дайте мені можливість сьогодні ввечері поговорити з вами! Це конче треба, щоб можна було вирвати вас з рабства, яке на вас чекає.

Розіна. Ах, Ліндоре!

Гр аф. Я можу підійнятися до вашого вікна. Щодо листа, якого я одержав сьогодні вранці від вас, я мусив...

СЦЕНА X Розіна, Бартоло, Фігаро, граф.

Бартоло. Я не помилився: усе розбите, поламане.

Фігаро. Яке велике нещастя! Чи варто зчиняти такий галас? На сходах нічого не видно. (Показує графові ключ.) Підіймаючись, я зачепив ключем...

Бартоло. Треба бути обережним, коли щось робиш. Зачепити ключем! Який незграба! Фігаро. Ану, знайдіть кращого.

СЦЕНА XI

Попередні актори, дон Базиль.

Розіна (перелякана, вбік). Дон Базиль... Граф (убік). О, небо! Фігаро. Це сам диявол!

Бартоло (іде назустріч). А, Базилю, друже мій! Ви вже одужали? Вітаю! Отже, ваша хвороба не була серйозна? Ні, справді, сеньйор Алонсо мене дуже налякав. Спитайте його, я збирався до вас, і якби він мене не затримав...

Базиль (здивовано). Сеньйор Алонсо?..

Фігаро (тупає ногою). Що ж це таке? Знову перешкода! Дві години на одну погану бороду!.. Собача робота,

Базиль (дивиться на всіх). Чи не будете такі ласкаві, щоб сказати мені, панове...

Фігаро. Ви з ним поговорите, коли я піду.

Базиль. Але ж треба було б...

Граф. Треба було б мовчати, Базилю. Чи ви маєте передати панові щось невідоме для нього? Я йому сказав, що ви доручили мені дати урок музики замість вас.

Базиль (здивовано). Урок музики... Алонсо...

Розіна (вбік до Базиля). Мовчіть.

Базиль. Вона також!

Граф (тихо до Бартоло). Скажіть же йому тихенько, що ми вже змовилися.

Бартоло (до Базиля, вбік). Не думайте заперечувати, що це ваш учень. Ви зіпсуєте все.

Б а з и л ь. А!

Бартоло (голосно). Справді, Базилю, не можна бути талановитішим, ніж ваш учень.

Базиль (вражений). Ніж мій учень? (Тихо.) Я прийшов повідомити вас, що граф поїхав.

Бартоло (тихо). Я знаю, мовчіть.

Базиль (тихо). Хто вам сказав?

Бартоло (тихо). Очевидно, він.

Граф (тихо). Авжеж, я.

Розіна (тихо до Базиля). Невже так важко замовкнути?

Фігаро (тихо до Базиля). Гм... Дурень. Він не дочуває.

Базиль (убік). Кого ж, чорт візьми, тут дурять? Усі змовилися.

Бартоло (голосно). Ну, Базиль, ваш юрист...

Ф і г а р о. У вас ще цілий вечір на розмови про юриста.

Бартоло (до Базиля). Скажіть тільки одне слово, чи задоволені ви з юриста?

Базиль (перелякано). З юриста?

Граф (посміхаючись). Ви його не бачили, цього юриста?

Базиль (нетерпляче). Ні, я його не бачив.

Граф (до Бартоло, вбік). Невже ви хочете, щоб він говорив тут перед нею? Відішліть його.

Бартоло (тихо до графа). Ви праві. (До Базиля.) Але як це ви захворіли так несподівано?

Базиль (з гнівом). Я вас не розумію.

Граф (тихенько вкладає йому в руку гаманця). Лікар у вас запитує, чому ви, хворий, прийшли сюди?

Фігаро. Він блідий як мрець.

Б а з и л ь. А, я розумію.

Граф. Ідіть і ляжте, дорогий Базилю. Вам погано, і це нас дуже турбує. Ідіть і ляжте!

Фігаро. Він зовсім змінився на виду. Ідіть і ляжте.

Б а р т о л о. За версту видно, що в нього гарячка. Ідіть і ляжте! ,

Розіна. Нащо ви вийшли? Кажуть, це заразливо. Ідіть і ляжте!

Базиль (дуже здивований). Щоб я ліг?

Усі актори разом. Так, безперечно.

Базиль. Справді, панове, найкраще, що я можу зробити, це піти геть. Я відчуваю, що я тут ні в сих ні в тих.

Бартоло. До завтра, якщо вам покращає.

Граф. Базилю, я буду у вас з самого ранку.

Фігаро. Раджу вам: ляжте і вкрийтеся тепло.

Р о з і н а. До побачення, пане Базилю.

Базиль (убік). Хай чорт мене візьме, якщо я щось розумію! А без цього гаманця...

У с і. До побачення, пане Базиль, до побачення!

Базиль (виходить). Отже, до побачення, до побачення! (Усі, сміючись, проводжають його.)

СЦЕНА XII Усі попередні, крім Базиля.

Бартоло (серйозно). Він таки нездоровий.

Розіна. Очі неспокійно блукали.

Граф. На нього так вплинуло свіже повітря.

Ф і г а р о. Чи бачили ви, як він розмовляв сам з собою? Очевидно, про нас. (До Бартоло.) Чи ви нарешті будете голитися? (Підсовує йому крісло подалі від графа і дає рушника.)

Граф. Перш ніж закінчити, пані, я мушу вам сказати дещо про розвиток мистецтва, яке я маю честь вам викладати. (Підходить і щось тихо каже їй на вухо.)

Бартоло (до Фігаро). Так-так-так!.. Але здається, що ви навмисне стали переді мною, щоб я нічого не бачив.

Граф (тихо до Розіни). Ми маємо ключ од віконниць і будемо тут опівночі.

Фігаро (зав 'язує рушника навколо шиї Бартоло). Що бачити? Якби це був урок танців, було б на що дивитися. Але урок співів... Ай, ай!

Бартоло. Що таке?

Фігаро. Мені щось потрапило в око (нахиляється). Бартоло. Не тріть же.

Ф і г а р о. У ліве око. Будьте такі ласкаві, подмухайте на нього. (Бартоло бере голову Фігаро, дивиться поверх неї, враз із силою відштовхує його і йде до графа й Розіни підслухати їхню розмову).

Граф (тихо до Розіни). А щодо вашого листа, я ніяк не міг вигадати причини, щоб залишитися тут...

Фігаро (здалеку, щоб попередити). Гм... Гм...

Граф Я в розпачі, що моє переодягання і цього разу не дало користі.

Розіна (перелякана). Ах...

Бартоло. Дуже добре, пані! Не соромтеся. Як! На моїх очах, при мені, мене зважуються так ображати!

Граф. Але що з вами, сеньйоре?

Бартоло. Віроломний Алонсо!

Граф. Сеньйоре Бартоло, якщо у вас часто бувають примхи, свідком яких мене зробив випадок, я не дивуюся більше, що думка бути вашою дружиною викликає в пані огиду.

Розіна. Його дружиною? Я? Жити ціле життя коло ревнивого старого, що замість щастя засуджує мене на жахливу неволю!

Бартоло. Ах, що я чую!

Розіна. Так, я це кажу відверто. Я віддам серце й руку тому, хто зможе мене вирвати з цієї жахливої в'язниці, де беззаконно тримають мене, й усе моє майно. (Розіна виходить).

СЦЕНА XIII Бартоло, Фігаро, граф. Бартоло. Гнів мене душить.

Граф. Справді, сеньйоре, важко, примусити молоду жінку...

Фігаро. Так, молода жінка і старий чоловік — ось що запаморочило йому голову.

Бартоло. Як! Але ж я спіймав їх на гарячому! Клятий цирульник... У мене з'являється бажання...

Фігаро. Я тікаю, він божевільний.

Граф. Я також. Слово честі, він божевільний.

Фігаро. Він божевільний, божевільний...

(Виходять.)

СЦЕНА XIV Бартоло.

Бартоло (сам, кричить їм услід). Я божевільний! Ганебні підбурювачі! Посланці диявола, на якого ви всі працюєте і який може вас усіх забрати!.. Я — божевільний! Я їх бачив так, як бачу цей пюпітр... І так нахабно брехати! Тільки Базиль може мені пояснити це все. Так, пошлю по нього. Гей! Хто-небудь!.. Ах, я забув, що нема нікого... Сусід, перший стрічний, однаково хто!.. Так можна зовсім позбутися голови!

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА І

На сцені темно. Бартоло, дон Базиль тримає паперовий ліхтар.

Бартоло. Як, Базилю, ви його не знаєте? Хіба це можливо?

Базиль. Хоч сто разів мене питайте, я відповім вам те саме. Якщо він передав вам Розініного листа, це, безперечно, графів посланець. Але, зважаючи на цінність подарунка, дуже можливо, що це сам граф.

Б а р т о л о. Це неймовірно! Але щодо цього подарунка... нащо ви його прийняли?

Базиль. Здавалося, що ви з ними були в повній згоді. Я нічого не розумів у цьому. А в тих випадках, коли не знаєш, на що зважитися, гаманець з золотом для мене завжди незаперечний доказ. До того, як говориться в приказці: "На чужому коні..."

Бартоло. Знаю, "...далеко не поїдеш".

Базиль. Ні, "поїдеш куди хочеш".

Бартоло (здивовано). Ага?

Базиль. Авжеж! Я переробив так декілька приказок. Але перейдімо до нашої справи. На що ви зважилися?

Бартоло. Ви самі на моєму місці, Базилю, чи не доклали б усіх зусиль, щоб заволодіти нею?

Базиль. Слово честі, ні, пане. Кажу вам, що заволодіти — це ще мало. Користуватися, ось у чому щастя. Моя думка така: одружитися з жінкою, що вас не любить, значить, зазнати...

Бартоло. Ви б боялися лихої пригоди?

Базиль. Е, пане, їх тепер багато! Усе-таки я б не силував її.

Бартоло. Дуже вдячний, Базилю! Краще хай вона плаче зі мною, ніж мені вмирати без неї.

Базиль. Хіба це загрожує вашому життю? Тоді одружуйтеся, лікарю, одружуйтеся!

Бартоло. Я так і зроблю. І саме цієї ночі.

Базиль. Отже, до побачення. Пам'ятайте, що у розмовах із вихованкою, треба усіх чоловіків змалювати в най-чорніших фарбах.

Бартоло. Це гарна порада.

Базиль. Наклепи, лікарю, наклепи! Це завжди допомагає.

Бартоло. Добре. Я маю Розіниного листа, що мені передав цей Алонсо. Проти свого бажання, він навчив мене, як ним скористатися.

Базиль. Прощавайте. О четвертій годині ми всі будемо тут.

Бартоло. Чому не раніше? Базиль. Неможливо. Нотар зайнятий. Бартоло. На шлюбі?

Базиль. Так, у цирульника Фігаро. Він одружує свою племінницю.

Бартоло. Кого? Він не має племінниці.

Базиль. Вони так сказали нотареві.

Бартоло. Чорт візьми цього Фігаро!.. Тут є якась змова.

Базиль. Ви так гадаєте?..

Бартоло. Бігме! Ці люди такі хитрі. Слухайте, друже мій, я не спокійний. Ідіть до нотаря. Хай він зараз же з вами прийде сюди.

Базиль. Дощ, погода жахлива, та ніщо не спинить мене. Але що ви робите?

Бартоло. Я вас проведу: цей Фігаро покалічив усіх моїх слуг. Я лишився сам-один.

Базиль. У мене є ліхтар.

Бартоло. Добре, Базилю, візьміть мого ключа. Отже, я чекаю на вас і буду сторожити. Ніхто, крім вас і нотаря, не ввійде сюди.

Базиль. Ви такий обережний, що можете бути цілком спокійні. Усе буде по-вашому.

СЦЕНА II Розіна сама, виходить зі своєї кімнати.

Розіна. Мені здалося, ніби тут хтось говорив. Уже північ, а Ліндора нема! Хоча ця погана погода могла йому допомогти. Напевно нікого не зустрів би... Ах, Ліндоре! Якщо ви мене обдурили... Що це за шум?.. Боже, це мій опікун! Піду до себе.

СЦЕНА III

Розіна, Бартоло.

Бартоло (тримає світло). А, Розіно, ви ще не пішли до себе...

Розіна. Я вже йду.

Бартоло. Під час такої погоди ви однаково не заснете, а я маю дещо негайне вам сказати.

Розіна. Чого ви хочете від мене? Чи не досить мучити мене цілий день!

Бартоло. Розіно, вислухайте мене!

Р о з і н а. Я вас вислухаю завтра.

Бартоло. Хвилину, благаю вас!

Розіна (вбік). Що, як він прийде?

Бартоло (показує її листа). Чи ви знаєте цей лист?

Розіна (пізнає його). А, Боже мій!..

Бартоло. Я не маю наміру вам докоряти, Розіно, у ваших літах можна помилятися, але я ваш друг, вислухайте мене.

Розіна. Я більше не можу!

Бартоло. Цей лист, якого ви написали до графа Аль-мавіви...

Розіна (здивовано). До графа Альмавіви?

Бартоло. Ви бачите, яка жахлива людина цей граф: отримавши листа від вас, він зараз же почав ним хвалитися, і передав одній жінці, яка віддала листа мені.

Розіна. Граф Альмавіва...

Бартоло. Так, вам важко уявити собі цей жах. Недосвідченість, Розіно, робить вас, жінок, довірливими й легковірними, але послухайте, у яку пастку вас хотіли заманити. Ця жінка мені зізналася в усьому, очевидно, щоб позбутися такої небезпечної суперниці, як ви. Я здригаюся! Найогидніша змова між Альмавівою, Фігаро й Алонсо, цим нібито учнем Базиля, ганебним агентом графа, втягла б вас у безодню, звідки немає порятунку.

Розіна (приголомшена). Який жах!.. Як? Ліндор!.. Як?.. Цей молодий чоловік!..

Бартоло (вбік). А! Це — Ліндор.

Розіна. Це він для графа Альмавіви... Для іншого...

Бартоло. Ось що мені сказали, передаючи вашого листа...

Розіна (ображена). Ах, яка ганьба! Він буде за це покараний. Пане, ви хотіли одружитися зі мною?

Б а р т о л о. Ти знаєш, як я тебе люблю.

Розіна. Якщо ви ще й тепер мене любите, я — ваша.

Бартоло. Гаразд, нотар прийде цієї ж ночі.

Розіна. Це не все. О, небо! Яка ганьба!.. Знайте, що незабаром віроломний має ввійти через це вікно, ключ від якого вони вкрали у вас.

Бартоло. А, злочинці! Дитино моя, я вже не піду звідси.

Розіна (перелякано). Ах, пане! А якщо вони озброєні?

Б а р т о л о. Ти маєш рацію. Тоді я не зможу помстити-ся. Іди до Марселіни й закрийся в неї. А я піду по допомогу й буду чекати на них біля будинку. Коли їх затримають, як злодіїв, це буде помстою за нас, і визволить нас. А моя любов винагородить тебе...

Розіна (в розпачі). Тільки забудьте мою помилку. (Вбік.) Ах, як мене покарано!

Бартоло (виходить). Піду по людей. Нарешті, вона моя! (Виходить.)

СЦЕНА IV Розіна, сама.

Розіна. Його любов мене винагородить!.. Яка я нещасна... (Витягає хустку і плаче.) Що робити? Він має прийти. Я залишуся, ніби нічого не знаю, щоб побачити всю його підлоту. Вона мене охоронятиме... А це мені так потрібно! Шляхетна постать! Лагідний погляд! Ніжний голос! І

це в ганебного агента-розпусника. Ах, нещасна! Нещасна!.. Боже мій, хтось відчиняє жалюзі... (Тікає.)

СЦЕНА V

Граф, Фігаро в плащі з'являється у вікні.

Фігаро (каже на вулицю). Хтось утік. Входити? Граф (на вулиці). Чоловік? Фігаро. Ні.

Граф. Це Розіна. Вона злякалася твого жахливого вигляду.

Фігаро (стрибає в кімнату). Це так і є... Нарешті, ми прийшли, дарма що надворі дощ, грім і блискавки.

Граф (у довгому плащі). Дай мені руку (теж стрибає). Ми перемогли!

Фігаро (кидає свій плащ). Ми зовсім змокли. Прекрасна погода для любовних авантюр! Ваша вельможносте, як вам подобається ця ніч?

Граф. Для закоханого дуже добра.

Фігаро. Так, але для помічника! А якщо хтось застане нас тут?

Граф. Хіба ти не зі мною? Мене турбує інше: як умовити її негайно же піти зі мною.

Фігаро. За вас три пристрасті, що мають велику владу над жінками: любов, ненависть і страх.

Граф (дивиться в темряву). Як сказати їй відразу, що в тебе на нас чекає нотар? Мій проект здасться їй занадто сміливим, а я — занадто зухвалим.

Фігаро. Якщо вона скаже, що ви зухвалий, то назвіть її жорстокою. Жінки дуже люблять, коли їх називають жорстокими. Врешті-решт, якщо її любов така, якої ви бажаєте, скажіть їй, хто ви такий; тоді вона не буде сумніватися у вашій любові.

СЦЕНА VI

Граф, Розіна, Фігаро. Фігаро запалює всі свічки на столі.

Граф. Ось вона! Чарівна Розіно!.. Розіна (вимушено). Я вже боялася, що ви не прийдете, панове.

Граф. Приємна тривога! Сеньйоро, не добре було б зловживати обставинами, пропонуючи вам з'єднати свою долю з долею жебрака. Але присягаюсь вам, якщо ви шукаєте захисту...

Розіна. Пане, якби, віддавши своє серце, я не змогла одразу ж віддати й руку, ви не були б тут. Тільки умови мого життя виправдують перед вами цю зустріч.

Граф. Ви, Розіно, — дружина людини бідної, без імені...

Розіна. Ім'я? Багатство? Вони — гра випадку; якщо ви мене переконаєте, що ваші наміри чесні...

Граф (біля її ніг). Ах, Розіно, я вас палко кохаю...

Розіна (обурена). Спиніться, нещасний! Ви осмілюєтесь зневажати любов!.. Ти мене кохаєш? Тепер ти для мене зовсім безпечний! Я чекала на ці слова, щоб зненавидіти тебе. Але перш ніж ти відчуєш докори сумління (плане), довідайся, що я тебе кохала; довідайся, що я вважала за щастя бути тобі дружиною. Ах, Ліндоре! Я хотіла все кинути й піти за тобою. Але те, як ти це використав, твій намір продати мене цьому

жахливому графові Альмавіва повернули мені цей доказ моєї малодушності. Чи ти пізнаєш цей лист?

Граф (жваво). Що вам передав ваш опікун?

Розіна (гордовито). Так, і я йому за це вдячна.

Граф. Боже, яке щастя! Він дістав його від мене. Вчора, розгубившись, я скористався з цього листа, щоб здобути його довіру, і ніяк не міг знайти відповідну хвилину й сказати вам про це. Ах, Розіно! Отже, це правда, що ви мене кохаєте?

Фігаро. Ваша вельможносте, ви шукали жінку, яка вас кохатиме за ради вас самого.

Розіна. "Ваша вельможносте"?.. Що він каже?

Гра ^.(скидає плащ; на ньому пишний одяг). О, найкраща з жінок! Я не хочу більше вас дурити: щасливець, якого ви бачите перед собою, не Ліндор. Я — граф Альма-віва, що марно шукав вас шість місяців, і я вмираю з любові до вас.

Розіна (падає в обійми графа). Ах...

Граф (перелякано). Фігаро?

Ф і г а р о. Не турбуйтеся, ваша вельможносте; радість ще ніколи не мала поганих наслідків. Дивіться, вона вже приходить до тями. Але справді, яка вона гарна!

Розіна. Ах, Ліндоре! Ах, пане, яка я винна! Я погодилася цієї ж ночі одружитись з опікуном.

Граф. Ви, Розіно?

Розіна. Це була б мені кара. Я б вас ненавиділа ціле життя. Ах, Ліндоре! Чи не є це найбільша мука — ненавидіти, почуваючи себе створеною для кохання?

Фігаро (дивиться крізь вікно). Ваша вельможносте! Ввійти неможливо — драбину прибрано.

Граф. Прибрано?

Розіна (схвильована). Так, це я... це лікар. Ось наслідки моєї довірливості! Він мене ошукав. Я в усьому зізналася, все виказала. Він знає, що ви тут і зараз прийде з допомогою.

Фігаро (знову дивиться). Ваша вельможносте! Хтось відчиняє двері з вулиці.

Розіна (падає в обійми графа, з жахом). Ах, Ліндоре...

Граф (рішуче). Розіно, ви мене кохаєте! Я не боюсь нікого, і ви будете моєю дружиною. Нарешті, я матиму змогу покарати огидного старого...

Розіна. Ні, ні, змилуйтеся над ним, дорогий Ліндоре! Моє серце сповнене кохання і в ньому нема місця для помсти.

СЦЕНА VII

Нотар, дон Базиль, попередні актори.

Фігаро. Ваша вельможносте! Це наш нотар.

Граф. І друг Базиль з ним.

Б а з и л ь. А, що я бачу!

Фігаро. Як ви тут, друже мій?

Б а з и л ь. А ви як, панове?

Н о т а р. Чи це майбутнє подружжя?

Граф. Так, пане. Ви мали одружити сьогодні вночі на квартирі цирульника Фігаро сеньйору Розіну й мене. Але причини, про які ви дізнаєтеся пізніше, примусили нас зробити це тут. Чи з вами наш шлюбний контракт?

Нотар. Отже, я маю честь говорити з ясновельможним графом Альмавівою?

Фігаро. Авжеж.

Базиль (убік). Невже для цього лікар дав мені ключа?..

Нотар. Річ .у тім, що в мене є два контракти, ваша вельможносте. Не переплутаймо їх: ось ваш; а ось сеньйора Бартоло з сеньйорою... теж Розіною. Це, очевидно, дві сестри, що мають однакове ім'я?

Граф. Нічого, підписуймо. Дон Базиль буде такий ласкавий і підпишеться за другого свідка. (Підписують.)

Базиль. Але, ваша вельможносте, я не розумію...

Граф. Ах, пане Базиль, всяка дрібниця вас турбує, все вас дивує!

Базиль. Ваша вельможносте... але якщо лікар...

Граф (кидає йому гаманця). Не вдавайте з себе дитину! Підписуйте швидше.

Базиль (здивовано). А...

Фігаро. Що саме перешкоджає вам?

Базиль (зважує гаманця). Уже нічого. Але якщо я вже раз дав слово іншому, то потрібні дуже поважні докази... (підписує).

СЦЕНА VIII

Бартоло, алькальд, альгуасіли, слуги із смолоскипами й попередні актори.

Бартоло (бачить, як граф цілує руку Розіні, а Фігаро кумедно обіймає дона Базиля. Кричить, хапаючи нотаря за комір). Розіна з цими негідниками! Арештуйте всіх! Одного я вже тримаю.

Н о т а р. Я — ваш нотар.

Б а з и л ь. Це — ваш нотар. Що з вами?

Б а р т о л о. А, доне Базилю! Чому ви тут?

Базиль. Краще скажіть, чому вас не було тут?

Ал ь к а л ьд (показує на Фігаро). Хвилинку; цю людину я знаю. Що ти робиш у цьому будинку в недозволений час?

Фігаро. Недозволений час! Ви добре бачите, що зараз так же близько до вечора, як до ранку. До того ж я з ясновельможним паном Альмавівою.

Бартоло. Альмавіва!

Алькальд. Отже, це не злодії?

Бартоло. Облишимо це. Всюди, де завгодно, пане графе, — я ваш покірний слуга, але ви розумієте, що тут ваш сан не може вам дати жодних переваг. Будьте такі ласкаві, вийдіть звідси.

Граф. Так, мій сан не важить тут нічого. Але те, що сеньйора віддала мені перевагу над вами й охоче одружилася зі мною, важить багато.

Бартоло. Розіно, що він каже?

Розіна. Він каже правду. Чому ви так дивуєтеся? Хіба я не мусила цієї ночі помститись ошуканцеві? Я це й зробила.

Базиль. Яж вам казав, що це сам граф, лікарю! Бартоло. Яка мені справа? Добре одруження! А де ж свідки?

Нотар. Усе було, як слід. Свідками були ці двоє панів.

Бартоло. Як, Базилю, ви підписали?

Базиль. Що можна було зробити? У цієї людини кишені завжди повні незаперечних доказів.

Бартоло. Мене смішать ці докази! Я використаю свою владу.

Граф. Ви її втратили, тому що зловживали нею.

Бартоло. Сеньйора неповнолітня.

Фігаро. Тепер вона вільна від опіки.

Бартоло. Хіба з тобою говорять, шахраю?

Граф. Сеньйора — чарівна і шляхетного роду; я вельможа, молодий і багатий; вона — моя дружина. Це робить честь нам обом. Хто насмілиться протестувати проти нашого одруження?

Бартоло. Ніколи її не вирвуть у мене!

Граф. Ви вже не маєте влади над нею. Віддаю її під охорону законів. Пан, що ви самі його привели, боронитиме її від вас. Закон завжди на боці пригнічених.

Алькальд. Безперечно! А цей даремний протест проти такого шлюбу означає лише, що він боїться дати звіт про необачне керування майном своєї вихованки.

Граф. Хай він згодиться на наше одруження, і я більш нічого від нього не хочу.

Фігаро. Крім розписки на мої сто екю: не треба ніколи робити наосліп.

Бартоло (розсердившись). Вони всі проти мене! Я з головою вліз в осине гніздо.

Базиль. Яке осине гніздо? Ви втратили дружину, але зважте, лікарю, що вам залишилися гроші. Так, залишилися.

Бартоло. Ах, дайте мені спокій, Базилю! Ви думаєте тільки про гроші. Байдуже мені до них! Ну, гаразд, вони залишаються мені; але невже ви думаєте, що саме це мене спонукає? (Підписує.)

Фігаро (сміється). Ха, ха, ха! Ваша вельможносте, вони всі однакові.

Н о т а р. Але, панове, я більше нічого не розумію. Хіба тут немає двох сеньйор з однаковим ім'ям?

Фігаро. Ні, пане, є тільки одна.

Бартоло (у відчаї). А я ще забрав драбину, щоб ніщо не стало на перешкоді! Ах, я втратив усе через недбайливість.

Фігаро. Через брак розуму. Але будьмо щирі, лікарю: коли молодість і любов об'єднуються, щоб обдурити старість, усі її намагання перешкодити цьому можна справді назвати "марною обережністю".